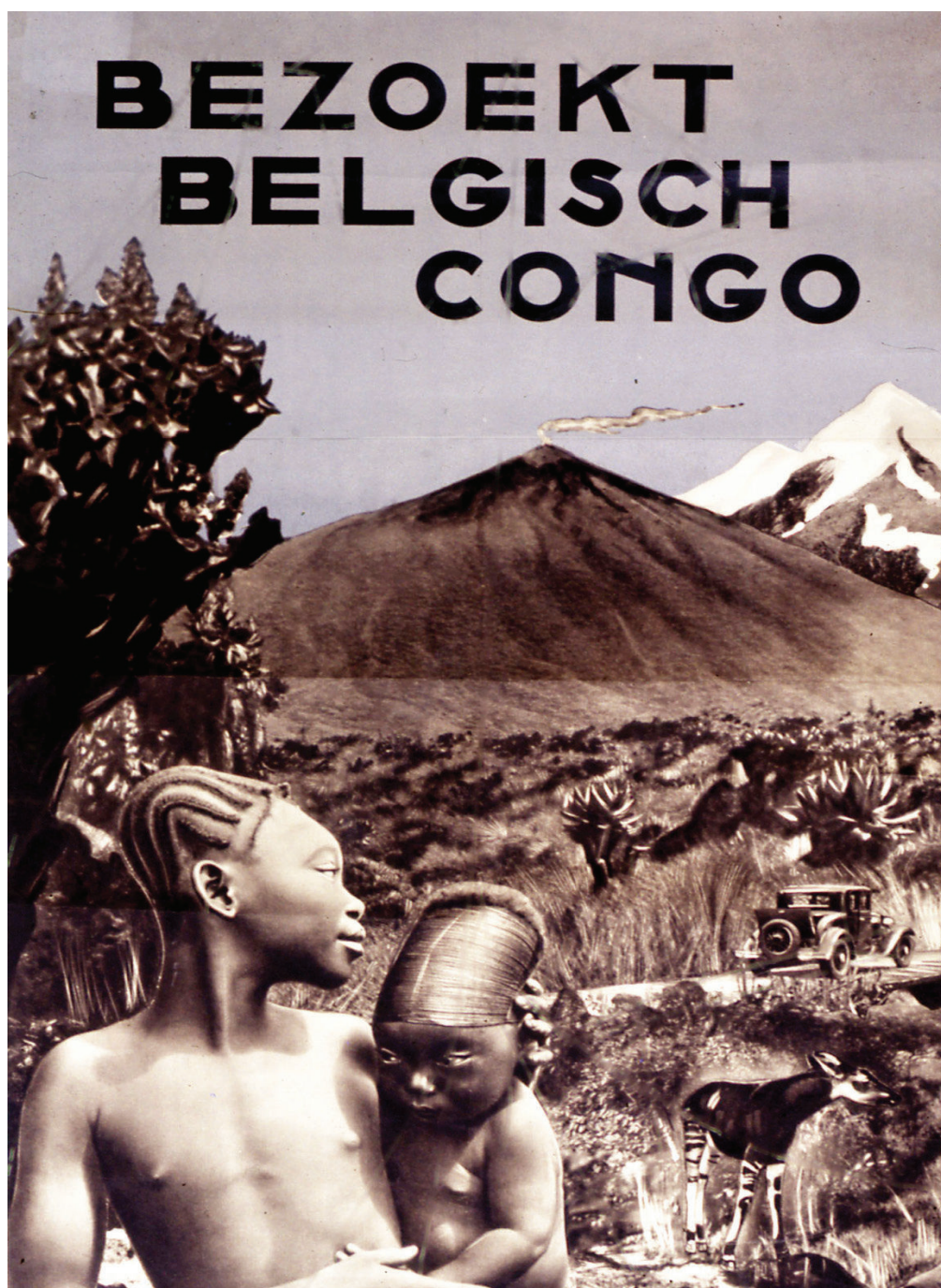

 CEGESOMA BERICHTENBLAD

47 - December 2014

In dit nummer

EDITO	01	WELKE TOEKOMST VOOR HET BELGISCHE ERFGOED UIT DE DONKERE JAREN?
PUBLIEKSGESCHIEDENIS	03	DE PROJECTEN VAN DE SECTOR PUBLIEKSGESCHIEDENIS
	05	DE TENTOONSTELLING ALBERT EN ELISABETH
	07	HET CEGESOMA, HOOFDROLSPeler BIJ DE HERDENKINGEN ROND 1914-1918
	11	CONFERENTIES: BRUSSEL EN DE GROTE OORLOG
	13	HET <i>BASTOGNE WAR MUSEUM</i> HEEFT DE DEUREN GEOPEND
	14	EEN STUDIEDAG OVER "JODEN EN VERZET"
	16	INLEIDING TOT FAMILIEGESCHIEDENIS
LOPEND ONDERZOEK	17	HET ONDERZOEK IN HET CEGESOMA, EEN OVERZICHT
	20	GESCHIEDENIS EN HERINNERING VAN DE EERSTE WERELDOORLOG
	22	INTERUNIVERSITAIRE ATTRACTIEPOOL "JUSTITIE EN BEVOLKING"
	26	BUITENGERECHTELIJKE AANHOUDINGEN IN WEST-EUROPA, 1914-1950
	27	DRIE PROEFSCHRIFTEN OVER DE TWEEDE WERELDOORLOG AFGEWERKT
ACADEMISCHE ACTIVITEITEN	29	BELGISCHE EN DUITSE SPECIALISTEN OVER DE EERSTE WERELDOORLOG
	31	EEN WEBSITE OVER DE BRONNEN VOOR HET ONDERZOEK NAAR DE HOLOCAUST
	33	STUDIEDAG JONGE HISTORICI / NATIONALE IDENTITEITEN IN BELGIË
	36	ICONOGRAFIE VAN SOCIALE BEWEGINGEN / VOEDSELTEKORTEN IN 1940-1945
	38	ACADEMISCHE PERSPECTIEVEN VOOR 2015
PUBLICATIES	40	"ALBERT EN ELISABETH" / JODEN IN BRUSSEL
	42	DE MOORD OP JULIEN LAHAUT / TRANSITIEJUSTITIE IN EUROPA
	44	HET BTNG: EEN BIJZONDER VRUCHTBAAAR JAAR 2014
DOCUMENTATIE	48	DE GECENSUREERDE PERS UIT DE EERSTE WERELDOORLOG IS ONLINE
	49	DE GROTE OORLOG IN DE COLLECTIES VAN HET CEGESOMA
	52	ARCHIEVEN: VAN DE IJZER TOT PATRIOTTISCHE VERENIGINGEN NA 1945
	55	DE ARCHIEVEN VAN DE INLICHTINGEN- EN ACTIEDIENSTEN
	57	BIBLIOTHEEK: ALLERLEI EN 1914-1918
	59	BEELD EN GELUID: EEN OVERGANGSJAAR
VRIJWILLIGERS	61	VRIJWILLIGERS EN STAGIAIRS: DE ZORG VOOR DE DOCUMENTATIE
VRIENDEN VAN HET CEGESOMA	64	EEN JAAR IN HET TEKEN VAN DE HERINNERING
ACTIVITEITENAGENDA	66	EEN COPIEUS MENU

Het *Berichtenblad* is een uitgave van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel tel. 02/556.92.11, fax 02/556.92.00, cegesoma@cegesoma.be. Redactie: Bruno Benvindo, Hans Boers, Mélanie Bost, Alain Colignon, Widukind De Ridder, Willem Erauw, Florence Gillet, Chantal Kesteloot, Pascaline le Polain, Dirk Luyten, Julie Maeck, Fabrice Maerten (hoofdredacteur), Dirk Martin, Laurence Petrone, Isabelle Ponteville, Mathieu Roeges, Lieven Saerens, Sophie Soukias, Karel Strobbe, Veerle Vanden Daelen, Karla Vanraepenbusch, Rudi Van Doorslaer, Florent Verfaillie, Nico Wouters, Jan Julia Zurné. Ontwerp: Christophe Lisart. Lay-out: Anne Bernard. Verantwoordelijke uitgever: Rudi Van Doorslaer, Luchtvaartsquare 29, 1070 Brussel. © CEGESOMA

Cover: Affiche van de Nationale Belgische dienst voor Toerisme om het bezoek aan Belgisch Congo te promoten, z.d. (CEGESOMA nr. 274087)

EN WAT MET HET BELGISCHE ERFGOED VAN DE DONKERE JAREN VAN DE 20ste EEUW?

Dit nummer van het *Berichtenblad* zal het laatste zijn dat ook gedrukt verschijnt. Dit is één van de onvermijdelijke gevolgen van de drastische besparing die ook het CEGESOMA op 15 oktober 2014 heeft opgelegd gekregen. Vele onder u zullen ondertussen wel uit de pers hebben vernomen hoezeer deze maatregelen de federale wetenschappelijke instellingen hebben getroffen. Over de andere maatregelen die het CEGESOMA verplicht is te nemen zal ik het hier niet uitvoerig hebben. Laat mij enkel melden dat het wetenschappelijke tijdschrift dat onze instelling reeds van bij zijn ontstaan in 1969 onafgebroken publiceert, dat *en cours de route* met een ander prestigieus tijdschrift was gefuseerd, eveneens gedwongen wordt zijn papieren uitgave stop te zetten indien deze besparing ongewijzigd wordt uitgevoerd.

Laat mij veeleer tot de essentie komen. Wat vooral te betreuren valt in deze besparingspolitiek is het lineaire karakter ervan. De wetenschappelijke instellingen beoefenen geen seriële activiteiten zoals in vele, wellicht de meeste federale overheidsdiensten. Zo goed als alles in onze onderzoeks-, documentaire als museale instellingen is maatwerk.

Maatwerk noodzaakt specialisatie en dus kwalitatieve activiteit. Daarin lineair snijden, in de zin van 4% op loonkosten en 20 % op werking in 2015 (dat is morgen!), kan alleen maar kortzichtig worden genoemd en leidt ertoe dat op één jaar wordt afgebroken wat in generaties is opgebouwd. Is dit het imago dat men in Europa wil geven over de wijze waarop de overheid in België bespaart op het

wetenschappelijk onderzoek? Wanneer we het Regeerakkoord erop nakijken betoogt de regering dat ze de wetenschappelijke instellingen wenst te moderniseren en efficiënter te maken. De besparingen vertellen ons echter een ander verhaal zodat het legitiem is de vraag te stellen: is dit programma in het Regeerakkoord maar schone schijn en zit er toch een adder onder het gras die op termijn de ontmanteling van die instellingen beoogt? Het is aan de regering om aan te tonen dat dit niet het ware scenario is.

Want, opdat er geen onduidelijkheid zou blijven hangen over de gevolgen van deze draconische ingreep: na 2015 volgt er tot 2019 een verdere besparing van 2% jaarlijks. In 2015 zullen alle reserves van het CEGESOMA zijn uitgeput en kan er enkel

nog personeel worden ontslagen. Alleen zijn er ook nog de wettelijk voorziene ontslagvergoedingen die in het geval van mijn instelling bijna allemaal het jaarsalaris overschrijden. Hoe dit tot besparing kan leiden verneem ik dan ook graag van de verantwoordelijken van Begroting, die, zoals reeds gezegd, geen rekening hebben gehouden met de specificiteit van de FWI en in het bijzonder van het CEGESOMA, waar geen enkele ambtenaar tewerkgesteld is maar enkel werknemers met een arbeidscontract.

In ieder geval zullen deze ontslagen slechts een romp overlaten van wat in de instelling in meerdere decennia werd opgebouwd. Dan blijft er in dit land met zijn "culturele tweestroom" geen Belgisch wetenschappelijk kenniscentrum meer over dat zich specialiseert in de geschiedenis van donkere decennia van de vorige eeuw. Dan is er geen onderzoekscentrum meer dat op vraag van regering en Senaat onderzoekt hoe het zat met de medewerking van de Belgische overheden aan de Jodenvervolgung tijdens de bezetting. Dan is er geen instelling meer die over de belangrijkste politieke moord die in dit land werd gepleegd, deze op de communistische voorman Julien Lahaut, de onderste steen boven haalt en het structureel disfunctioneren van het elitekorps van de Belgische politie en van onderdelen van de magistratuur blootlegt. Dan is er geen instelling meer die de professionele historici van de hedendaagse tijd van de twee gemeenschappen samenbrengt in een permanente dialoog.

Wie dit doemscenario genegen is moet deze maatregelen maar onverkort uitvoeren. Maar dan moet hij of zij ook niet verbaast zijn dat velen daarin een andere, politieke agenda zullen zien. Als de politieke verantwoordelijken van de nieuwe meerderheid dit echter niet wensen, als dit niet het scenario is dat zij hadden voorzien, dan moeten zij met de verantwoordelijken van de instellingen aan tafel gaan zitten om tot werkbare oplossingen te komen.

De volgende vraag stelt zich dus in de nabije toekomst in alle klaarheid: wenst het federale niveau een expertisecentrum rond contemporaine geschiedenis met een internationale wetenschappelijke reputatie en een groeiende culturele uitstraling levenskansen te geven en bijgevolg op een stabiele manier te financieren? Velen in dit land zijn er nog steeds van overtuigd dat het de moeite loont het Belgische erfgoed van de donkere jaren van de 20ste eeuw te bewaren, te bestuderen en aan een breed publiek bekend te maken. Maar dan moeten er ook middelen worden gevonden om dit doemscenario af te wenden. De nieuwe regering belooft in haar Regeerakkoord om de subsidietoelagen van de POD aan de instellingen te evalueren en tegen medio 2015 opnieuw te implementeren. Ik kan enkel de hoop uitspreken dat bij die gelegenheid een oplossing gevonden wordt, niet alleen voor het deels terugschroeven van deze ongezien drastische besparingen maar tevens voor deze structurele onderfinanciering van de personeelstoelagen die de ruggengraat vormen van het CEGESOMA.

Rudi Van Doorslaer
Directeur
23 oktober 2014

DE PROJECTEN VAN DE SECTOR PUBLIEKSGESCHIEDENIS

Ter herinnering: de sector Publieksgeschiedenis zag het levenslicht in 2012. Het ging daarbij enerzijds om de consolidatie van een beleid dat al bestond, en anderzijds om een signaal: met een duidelijke geste aangeven dat we ons nog meer op deze nieuwe invalshoek wilden toelagen. Internationaal was *public history* al een tijdlang in volle ontwikkeling. In het CEGESOMA worden de projecten vandaag steeds talrijker, niet in het minst door de stimulerende rol van de herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog. Diverse projecten worden elders in dit *Berichtenblad*

voorgesteld. Wat hebben we voor 2015 in petto?

Er zijn al heel wat concrete perspectieven. Het CEGESOMA is partner bij de creatie van een **duotentoonstelling**, waarvan één luik in **Kazerne Dossin** en een ander luik in het **Fort van Breendonk** te bezichtigen zal zijn. Het onderzoek van onze medewerker **Lieven Saerens** en van **Dorien Styven** (Kazerne Dossin) dient als basis. Beide luiken gaan over de **bevrijding van het kamp van Buchenwald**. We weten allemaal dat repressiepolitiek van de nazi's tot doel had de gedeporteerden te ontmenselijken. Met deze duotentoonstelling willen we een gezicht (terug)geven aan de Belgische

Missie in Duitsland geleid door Walter Ganshof van der Meersch, gefotografeerd door zijn broer François-Louis. Groep gevangenen voor de ingangspoort van het concentratiekamp Buchenwald, 24 april 1945. (CEGESOMA, nr. 274620)

Buchenwaldslachtoffers én de bezoeker informeren over de manier waarop de Belgische autoriteiten zich in de laatste maanden van de oorlog hebben ingezet om de Belgische geïnterneerden terug te vinden en te repatriëren. Het luik in Dossin belicht de Belgische zending, haar reis door Duitsland in april 1945, de aankomst ter plaatse en de verleende hulp aan de overlevenden tot aan hun terugkeer naar België. Officieel stond deze zending onder leiding van Paul Van Zeeland, hoog-commissaris voor repatriëring. Ter plaatse waren ook de historicus François-Louis Ganshof, die een reeks beklijvende foto's nam, en zijn broer Walter Ganshof van der Meersch, erg actief. Het luik in Breendonk zal focussen op de rol van Paul Lévy als oorlogscorrespondent voor het Amerikaanse leger. Lévy was zelf een tijdlang geïnterneerd in Breendonk, alvorens naar Londen te vluchten. Dit tentoonstellingsluik zal in grote mate putten uit het fonds Raphaël Algoet, bewaard in het CEGESOMA. Beide deeltentoonstellingen, resultaat van de samenwerking van de drie instellingen (een primeur!), openen de deuren in april 2015, en dat in het kader van 70 jaar bevrijding van het kamp van Buchenwald.

In 2016 zal nog een andere tentoonstelling van start gaan, namelijk de expo **"De Groote Oorlog in korte broek"** in Gent. Het gaat daarbij om het derde project dat het CEGESOMA uitwerkt in samenwerking met de **Historische Huizen Gent**. De tentoonstelling kadert uiteraard in de herdenking van de Eerste Wereldoorlog en heeft het kind in oorlogstijd als centraal thema. Het is een aspect dat gauw wordt vergeten. Het collectieve geheugen heeft vooral de loopgraven, de zinloze offensieven

en het mosterdgas onthouden. De Eerste Wereldoorlog was echter niet louter een zaak van soldaten. Het conflict markeerde het begin van het tijdperk van de totale oorlog. Voortaan werden hele samenlevingen gemobiliseerd, dus ook de burgerbevolking. Ook kinderen bevonden zich in de 'eerste linie'. De ervaringen van het kind zullen centraal staan in dit project, waarbij de expertise van het CEGESOMA wordt samengevoegd met de knowhow van *Historische Huizen*. Zuigelingen en adolescenten: hoe beleefden ze de oorlog? In welke mate beïnvloedde het conflict hun gedragingen en belevingswereld? De oorlogservaring wordt vaak gelijkgeschakeld met lijden en miserie, maar was het ook geen periode van nooit geziene vrijheid? De expo wordt alleszins een verhaal over oorlog 'van onderuit', over oorlog in zijn meest intieme dimensie. Voorwaar een nieuwe blik op een honderdjarig conflict.

Eveneens in 2015 zal het boek **Brussel, stad in oorlog (1914-1918)** verschijnen. Het concept lijkt op dat van onze publicatiereeks over Belgische steden tijdens de Tweede Wereldoorlog. We vertrekken vanuit een schat aan fotomateriaal, en laten die foto's fungeren als leidraad doorheen de geschiedenis van de bezette hoofdstad. Na het eerste deel over Brussel volgen er nog andere volumes, gewijd aan Waalse steden en Antwerpen.

Andere publieksprojecten, zoals *De Oorlogskranten*, zullen in 2015 worden verdergezet. Het mag duidelijk zijn dat de sector Publiekgeschiedenis zijn stempel drukt op de lopende projecten in onze instelling.

CK

TENTOONSTELLING “ALBERT & ELISABETH” IN HET KONINKLIJK PALEIS EN HET BELVUE MUSEUM

Zoals elk jaar opende het **Koninklijk Paleis** te Brussel tijdens de zomer zijn deuren voor het grote publiek, voor een rondgang door de mooie paleisvertrekken en een tentoonstelling over ‘Wetenschap en cultuur in het Paleis’. Dit jaar gingen de paleisdeuren open op 22 juli en gingen ze terug dicht op 7 september. In dit herdenkingsjaar vertrouwden het Paleis (www.monarchie.be), de Kanselarij van de Eerste Minister (kanselarij.belgium.be) en het federaal Wetenschapsbeleid (www.belspo.be) de tentoonstellingsopdracht toe aan het CEGESOMA. We werkten daarbij nauw samen met het Koninklijk Filmarchief (www.cinematek.be) en de Koninklijke *Vereniging Dynastie en Cultureel Erfgoed*. Het eindresultaat kreeg de titel “Albert & Elisabeth. De film van een koninklijk leven”.

Het vooronderzoek, de scenografie en de vormgeving werden toevertrouwd aan **Petra Gunst** (Tekst & Beeld bvba). Andere wetenschappelijke instellingen zegden hun medewerking toe: de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, het Archief van het Koninklijk Paleis en het BELvue museum. De tentoonstelling was een uitgelezen kans om de bezoekers warm te maken voor wetenschap en onderzoek en ze kennis te laten maken met enkele

onderbelichte collecties van het federale patrimonium.

Van 15 september tot eind november was de tentoonstelling te bezichtigen in het naburige **BELvue museum**. Deze verlenging was vooral bedoeld voor het publiek van schoolgaande jeugd, dat in de zomermaanden minder werd bereikt.

De expo stelt aan de hand van een dertigtal filmfragmenten een kwarteeuw koninklijk leven in België tentoon. Het buitengewoon rijk filmisch erfgoed wordt op een didactische manier gepresenteerd. Per filmfragment worden enkele *stills* uitgelicht, wat toelaat de fragmenten te duiden en te contextualiseren. Voorwerpen die in direct verband staan met de fragmenten vervolledigen de museale opstelling. De tentoonstelling bevat ook twee langere films: over de Blijde Intrede van het koningspaar in Brussel op 22 september 1918 en over de begrafenis van koning Albert.

Op 17 februari 1934 kwam Albert I, derde koning van België, in tragische omstandigheden om het leven. Al tijdens zijn leven was hij het voorwerp van een ware personencultus. De Grote Oorlog drukte natuurlijk een grote stempel op zijn regeerperiode, maar ook zijn eigen visie op het koningschap zorgde ervoor dat hij een heel andere relatie had met het volk dan zijn voorgangers. Eerst aan de zijde van de koningin, later ook vergezeld door

De tentoonstelling in het Koninklijk Paleis.

zijn kinderen, koos hij resoluut voor het contact met de bevolking. Veel van zulke momenten zijn vereeuwigd op foto's, maar ook pellicule. Niet toevallig viel Alberts regeerperiode samen met de opkomst van de cinema.

De beginjaren van de bioscoop zijn op einde van 19de eeuw te situeren. Als jonge prins was Albert een enthousiast cinefiet. Het is dan ook weinig verbazend dat de pellicule tijdens Alberts regeerperiode werd ingeschakeld voor het in beeld

brengen van het koninklijk koppel. In tegenstelling tot Leopold II cultiveerden Albert en Elisabeth bewust een publiek glamourimago. Soms ging dat heel natuurlijk, soms ging het gepaard met een zekere ongemakkelijkheid, wat hen nog dichter bij het 'gewone' volk bracht. Ze toonden zich graag en traden graag in contact met de bevolking. Voor filmmakers waren ze een geliefkoosd onderwerp. Daardoor beschikken we vandaag over veel beelden van Albert: van zijn troonsbestijging tot zijn overlijden in februari 1934. De films zijn afkomstig uit binnen- en buitenland, en maakten vaak deel uit van bioscoopjournaals. Het cinemapubliek was blijkbaar dol op nieuws over machthebbers en royaltyfiguren. Albert I ontsnapte niet aan dat fenomeen. Cinema

en monarchie hebben elkaar daardoor wederzijds versterkt.

De tentoonstelling wordt begeleid door een **catalogus**, in het Nederlands uitgegeven door Hannibal en in het Frans door Mardaga (zie ook bij 'Publicaties').

CK

HET CEGESOMA, HOOFDROLSPeler BIJ DE HERDENKINGEN VAN DE GROTE OORLOG

Sinds de herfst van 2013 is de instelling volop betrokken bij de herdenkingen honderd jaar na het begin van de Eerste Wereldoorlog. Een drietal historici hebben de wetenschappelijke verantwoordelijkheid over de drie verschillende uitgaven van de *Oorlogskranten 1914-1918*: Hans Boers voor de Vlaams uitgave, Sophia Soukias voor Franstalig België, Julie Maeck voor Frankrijk. Een andere historicus van het CEGESOMA, Bruno Benvindo, heeft een website ontworpen over het leven in Brussel in 1914-1918. In maart 2014 heeft het CEGESOMA bovendien in Gent een groot publiek debat over de succesvolle TV-serie *In Vlaamse Velden* mede-georganiseerd. Tenslotte is het CEGESOMA partner van de tentoonstelling "*Shock! 1914 ... Wat als er morgen oorlog uitbreekt?*" in de Koninklijke Bibliotheek van 11 september 2014 tot 28 februari 2015.

De Oorlogskranten

In 1914 was de krant hét informatiemiddel bij uitstek. Televisie bestond niet en ook de radio stond nog in zijn kinderschoenen. Toen eind juli 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak, vernamen de Belgen dat schokkende nieuws via de krant.

De Oorlogskranten 1914-1918 probeert deze diverse historische bron toegankelijk

te maken voor een breed publiek.

Elke week, een jaar lang, wordt een selectie kranten van bijna een eeuw oud als facsimile verkocht. De grote dagbladen en regionale pers, maar ook clandestiene krantjes, de buitenlandse pers en frontbladen worden in hun geheel, zonder er iets aan te wijzigen, herdrukt. Behalve enkele historici hebben weinig mensen toegang gehad tot deze kranten. Ze vormen nochtans een interessante en diverse bron, die een kleurrijke kijk verschaft op het dagelijkse leven en de denkwereld van gewone mensen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Elke week worden de originele kranten vergezeld van analyses door specialisten die de historische gebeurtenissen in hun context plaatsen en een kritische lezing van het nieuws van die tijd mogelijk maken.

De Oorlogskranten zijn het product van een samenwerking tussen de Londense uitgeverij Albertas Limited en het CEGESOMA. In de jaren 1990 werd met groot succes een soortgelijk project gelanceerd door dezelfde uitgeverij, met kranten uit de Tweede Wereldoorlog. Later werd de formule in andere landen toegepast, voor het laatst in 2012-2013 in Duitsland (*Zeitungszeugen*). Naar aanleiding van de 100ste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog verschijnen sinds januari 2014 **in het Nederlands** (www.deoorlogskranten.be) en sinds april

Cover *De Oorlogskranten*.

in het Frans (www.lesjournauxdeguerre.be) voor het eerst kranten uit die periode. Sinds eind juli is er ook **een versie in Frankrijk** (www.lesjournauxdeguerre.fr).

Als we aan de Eerste Wereldoorlog denken, blijven de grauwe beelden die we daarmee associëren vaak beperkt tot soldaten in loopgraven. De toenmalige kranten bieden echter een veel rijkere kijk: ze geven mensen een stem en bieden de mannen (en soms vrouwen) in zwart-wit de kans om hun mening te geven, om twijfels en gevoelens uit te drukken die oude archieven kleur geven. Het is net dit menselijke aspect dat de lezer van vandaag de kans biedt om honderd jaar oude kranten te lezen alsof het kranten van gisteren waren.

Brussels 14-18: een publiekshistorisch project in het digitale tijdperk

De Brusselse ervaring van de Eerste Wereldoorlog was apart en onvergelijkbaar.

Hoewel de Belgische hoofdstad kon ontsnappen aan het strijdgewoel, was zij toch de grootste stad van Europa die bezet werd. Het is deze dagelijkse confrontatie tussen burgers en militairen die centraal staat op de website www.brussels14-18.be.

Deze website, die beschikbaar is in het Frans, Nederlands en Engels, brengt de geschiedenis van de Brusselse oorlogsjaren tot leven, en dit van de pacifistische toespraak van de Franse socialist Jean Jaurès aan de vooravond van de invasie tot bepaalde herinneringspraktijken in de Marollen vijf jaar later (zie foto). Ook de standpunten van de verschillende bevolkingsgroepen die samenleefden in de bezette hoofdstad komen aan bod: de Belgen, de Duitsers, maar ook zij die het frontgeweld ontvluchtten of zij die vanaf 1917 verplicht tewerkgesteld werden in het vijandelijke land. Dit is een geschiedenis die zich afspeelt in de machtscentra en in de volkswijken, zonder de plattelandsgebieden te vergeten die ons eraan herinneren dat, in het begin van

de 20^e eeuw, Brussel een belangrijk stedelijk centrum was dat echter nog niet zo veraf lag van het platteland.

Om deze vergeten geschiedenis opnieuw tot leven te wekken maakt de website gebruik van uniek bronnenmateriaal: foto's uit de oorlogsperiode. Het beeld vormt als het ware de toegangspoort tot de Brusselse bezettingsgeschiedenis. Voor het eerst werden foto's uit private collecties toegankelijk gemaakt voor een breed publiek.

In 1919 worden de markante gebeurtenissen uit de Brusselse geschiedenis van de Grote Oorlog nagespeeld door inwoners van de Marollen. Hier zien we een parodie op de rechtspraak van de Duitse bezetter in 1914-1918. (© Koninklijke Academie van België)

De stad Gent vormt het decor van vele scènes in de TV-serie *In Vlaamse Velden*. Niet alleen moesten kleding, voertuigen en andere attributen met de historische werkelijkheid overeenstemmen, ook in het straatbeeld mocht geen enkel hedendaags detail te zien zijn. (© VRT, fotografie Lies Willaert)

Dit publiekshistorische project, dat gerealiseerd werd door het CEGESOMA op initiatief van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest en de vzw VisitBrussels, werd ook verder ontwikkeld op de sociale media. Vanaf 20 augustus 2014, precies honderd jaar nadat de bezetting van Brussel begon, kan men dag na dag op facebook (www.facebook.com/paulmax19141918) het leven in de bezette hoofdstad volgen via de getuigenis van Paul Max. Deze werkeloze journalist vertelde immers in zijn dagboek over de hoop, angst en onzekerheden die er toen het dagelijkse leven kenmerkten. Zo kan de Eerste Wereldoorlog een eeuw later 'in real time' herbeleefd worden.

Het debat over de TV-serie *In Vlaamse Velden*

Op maandag 17 maart jl. vond in **Gent** een debat plaats over de TV-serie *In Vlaamse Velden*, de historische dramareeks van de openbare zender. De serie over de Eerste Wereldoorlog, uitgezonden in dit herdenkingsjaar 2014, kwam tot stand met het grootste budget ooit voor een TV-serie en had evenveel kijkcijfers als een populaire soap.

Het debat was georganiseerd door het Instituut voor Publieksgeschiedenis van de U Gent en het CEGESOMA, en bedoeld om

te discussiëren over geschiedenis voor het grote publiek en de spanning tussen historische fictie en geschiedwetenschap. Acht tv-makers en historici deelden het podium: regisseur **Jan Matthys**, scenarist **Geert Vermeulen** en producer **Marc De Geest** enerzijds, historici **Dominiek Dendooven** (*In Flanders Fields*), Kees Ribbens (Erasmus Universiteit Rotterdam), **Roel Vande Winkel** (U Antwerpen), **Luc Vandeweyer** (Rijksarchief) en **Antoon Vrints** (U Gent) anderzijds. Moderator **Bruno De Wever** (U Gent) leidde de discussies in goede banen.

Gelukkig oversteeg het debat het niveau van de historische feiten. De commentaren gingen vooral over de spanning tussen fictie en de representatie van het verleden. Er klonk zowel lof als kritiek. Lof voor enceneringen die een complexe historische problematiek in enkele scenes en dialogen konden vatten. Kritiek op de globale aanpak en clichématige beeldvorming over de Eerste Wereldoorlog.

Gemiddeld had een aflevering *In Vlaamse Velden* anderhalf miljoen kijkers, dit is een veelvoud van het publiek dat door een boek of een museumbezoek met de oorlog in contact komt. De historische beeldvorming heeft bij deze serie dus een grote maatschappelijke draagwijdte. De reflectie hierover is

dan ook een grote uitdaging voor de publieksgeschiedenis.

In het Themanummer Eerste Wereldoorlog van het Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis (september 2014), zijn drie teksten gewijd aan dit debat rond *In Vlaamse Velden*.

Tentoonstelling: “Shock ! 1914... Wat als er morgen oorlog uitbreekt?”

De Duitse inval in België, op 4 augustus 1914, veroorzaakt een echte shock. De neutraliteit van het land, sinds 1939 de garantie voor vrede, wordt brutaal geschonden.

In de tentoonstelling *Shock!1914* in de **Koninklijke Bibliotheek**, reconstrueren het Rijksarchief, het CEGESOMA en de Koninklijke Bibliotheek de chaotische weken van de zomer van 1914. De bezoeker kan er de dramatische gebeurtenissen herbeleven: dag na dag, aan de hand van officiële berichten, pers en persoonlijke getuigenissen.

Maar de ambities van deze tentoonstelling reiken verder: het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog stuwt de ontluikende massamedia naar een eerste mondiaal hoogtepunt. Welke zijn deze

informatiekanalen en hoe betrouwbaar waren ze in 1914? Drie generaties later zijn de snelheid, de vorm en het aanbod van informatie geëxplodeerd. Radio, televisie, internet en sociale media hebben de oorlogsverslaggeving ingrijpend veranderd. Hoe zou men, in zo’n mediaomgeving, verslag doen van de gebeurtenissen in 1914?

Deze thema’s geven de tentoonstelling een eigentijdse en universele dimensie die de louter historische invalshoek overstijgt.

Shock! 1914 loopt tot 28 februari 2015. De toegang is gratis. Bezoek de website van de tentoonstelling (www.shock1914.be) voor meer informatie.

BB / HB / MB / WE / JM / SoS

Logo *Shock1914*.

CONFERENTIES: BRUSSEL EN DE EERSTE WERELDOORLOG

Twee thema's overheersten onze conferenties tijdens het academiejaar 2013-2014: de Eerste Wereldoorlog en de geschiedenis van Brussel. Daarnaast kregen we in onze conferentiezaal een film van **André Darteville** te zien (*Les villages contre l'oubli*) en hadden we de Italiaanse historicus **Filippo Focardi** te gast. Deze professor van de universiteit van Padua kwam naar Brussel in het kader van de *Chaire d'histoire de la Seconde Guerre mondiale* (ULB).

Twee van de vier conferenties over de Eerste Wereldoorlog hadden tot doel een status quaestionis te presenteren over een welomlijnd onderwerp. Historicus **Bruno Yaminne**, die een doctoraatsthesis (KU Leuven) schreef over de wortels van de Flamenpolitiek in de periode 1870-1914, gaf een schets van de Vlaamse Beweging aan de vooravond van de wereldbrand. Hij stond stil bij de internationale context, maar ging ook dieper in op een vraag waarover al veel inkt gevloeid is: waar en wanneer moet de breuk tussen een deel van de Vlaamse Beweging en België gesitueerd worden? Vóór 1914? Of was de breuk veeleer het gevolg van de Eerste Wereldoorlog? Hij evoceerde ook de radicalisering van de Waalse Beweging in de context van de gebeurtenissen in 1912 en bracht ze in verband met de evolutie van het Vlaamse militantisme.

Peter Scholliers (VUB) gooide het over een heel andere boeg. Zijn uiteenzetting handelde over dezelfde periode – de

overgang van de 19de naar de 20ste eeuw – én eveneens over nationalisme, maar Scholliers' invalshoek was culinair-historisch, met name nationale en regionale keukens. In welke mate was de

culinaire cultuur drager van een nationale of regionale identiteit? De expert in foodstudies belichtte de plaats van het kleine, door culinaire grootmachten omringde België.

In de aanloop naar en tijdens een belangrijk herdenkingsjaar leek het ons zinvol om stil te staan bij de manier waarop de verjaardag van de Eerste Wereldoorlog wordt gevierd. Zijn er nieuwe belangen, trends en agenda's in het spel? We hadden het genoeg om twee grote specialisten en observators van de historiografie en het herdenkingsfenomeen in ons midden te hebben: **Antoine Prost** en **Jay Winter**. De eerste sprak in de hoedanigheid van voorzitter van

Spektakel in het Brusselse Atlanta-hotel in de jaren 1930. (CEGESOMA, nr. 35432)

de prestigieuze (Franse) *Mission du Centenaire*. Hij presenteerde het panorama van de lopende projecten in Frankrijk en wees op het belang van de lokale verankering, fenomeen dat ook opgaat voor de Belgische casus. De Amerikaanse historicus hield een meer internationale, zelfs globale uiteenzetting. De twee lezingen waren uitermate verrijkend en complementair. Het laatste woord is natuurlijk nog niet gezegd over het onderwerp. In 2018 zal het wellicht vanuit nieuwe invalshoeken worden belicht.

De andere rode draad doorheen de woensdagnamiddaglezingen was de geschiedenis van Brussel. Het verleden van de hoofdstad wordt nog steeds druk bestudeerd. **Virginie Jourdain** (ULB) stelde haar doctoraatsonderzoek over de Brusselse hotelsector van het einde van de 19de eeuw tot het begin van de Tweede Wereldoorlog voor. Het was een sector met twee gezichten, van schrale onderkomens tot luxehotels. Die diversiteit blijkt een goed vertrekpunt te zijn voor inzichten over economische en stedenbouwkundige ontwikkelingen in de hoofdstad. De *Dictionnaire d'histoire de Bruxelles* is eveneens een prima start om het verleden van de stad/regio beter te leren kennen. **Serge Jaumain**, die de algemene leiding van deze ambitieuze publicatie op zich nam, kwam het woordenboek voorstellen. Hij vertelde onder meer over de moeilijkheden tijdens het maakproces: hoe schrijf je een beknopt lemma over een belangrijk thema? Waar vind je informatie over bepaalde aspecten? Hoe geef je het geheel coherentie? En vooral: hoe overtuig je een uitgever? Allemaal pertinente vragen die ons eens te meer terugbrengen bij de kwestie van de noodzakelijkheid van publieksgeschiedenis. De derde lezing over stadsgeschiedenis

werd verzorgd door **Hannes Pieters** (UGent). **Roel Jacobs**, wellicht de grootste specialist inzake de geschiedenis van Brussel, trad op als commentator. Hun dialoog bracht ons naar de Kunstberg, en meer specifiek naar het intrigerende en impressionante gebouw van de Koninklijke Bibliotheek: goed gekend bij leeszaalbezoekers en historici, maar ook het onderzoeksobject van urbanisten en architectuurhistorici.

De activiteit met historicus **Filippo Focardi** – die het gezelschap kreeg van de Franse historicus **Bruno Groppo** – stond in het teken van het herinneringsbeleid in Europa en zijn evolutie na 1989.

Eén activiteit organiseerden we buitenshuis. In samenwerking met de **Universiteit Gent** brachten we historici en mensen uit de televisie- en fictiewereld samen om te debatteren over de dramaserie *In Vlaamse Velden* (zie voorgaand artikel). Ook de vzw Vrienden van het CEGESOMA organiseerde een activiteit. Documentairemaker **André Dartevelle** stelde één luik van zijn film over de herinnering aan de Duitse wrede daden van augustus 1914 voor. Het publiek kon kennismaken met het nauwgezette werk van een herinneringshistoricus, die steeds op zoek is naar begraven geheimen en verdrongen trauma's. Beide activiteiten waren de aanleiding voor een bijdrage in nummer 2-3 van het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* (najaar 2014).

Kortom: een buitengewoon rijk en vruchtbaar activiteitenseizoen.

CK

BASTOGNE WAR MUSEUM OPENT ZIJN DEUREN

Sinds 22 maart 2014 kan het publiek het *Bastogne War Museum* ontdekken. Het voormalige *Bastogne Historical Center* is opgenomen in een gloednieuw architecturaal geheel, waarin ook het bekende Mardassonmonument goed tot zijn recht komt.

Het museum biedt de bezoekers een duidelijk uitgesproken parcours aan dat bestaat uit zeven delen, beginnend bij de ruïnes van de Grote Oorlog en het ondertekenen van het Verdrag van Versailles en eindigend bij de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog.

Het hart van de nieuwe ruimte is vanzelfsprekend gewijd aan de **slag om de Ardennen**, ingebed in de bredere historische context. De ervaringen van zowel burgers als militairen komen uitgebreid aan de orde. De nieuwe presentatie is tot stand gebracht door twee in scenografie gespecialiseerde bedrijven: *Présence* en *La prod est dans le pré*. *Présence* heeft zich vooral gewijd aan de grote thematische lijnen en de ontwikkeling van de gebeurtenissen, terwijl *La prod est dans le pré* drie *scénovisions* heeft gemaakt waarin de bezoeker in het hart van de Tweede Wereldoorlog en de vreselijke winter van 1944-45 duikt. Daarnaast heeft ze de audiotour ontworpen die steunt op vier representatieve figuren. Het

CEGESOMA begeleidde de wetenschappelijke inhoud.

Het zeer moderne museum combineert op evenwichtige wijze pedagogische teksten, documenten en museale objecten – gekozen op basis van hun illustratieve waarde of emotionele lading –, interactie en spectaculaire scenografie. Het museum richt zich tot een breed publiek, afkomstig uit België en het buitenland. Het museum was onmiddellijk een succes.

In de toekomst zullen, naast de vaste opstelling, tijdelijke tentoonstellingen worden georganiseerd die de ingaan op specifieke aspecten van oorlog en geweld in de twintigste eeuw.

Twee ensceneringen in het Bastogne War Museum. (© La Prod est dans le pré)

CK

© La prod est dans le pré

STUDIEDAG “JODEN EN VERZET”

Een balans

Op **20 november 2013** organiseerden **Kazerne Dossin** en het **CEGESOMA** in de conferentiezaal van het museum in Mechelen een studiedag over Joden tegen de Duitse onderdrukking in België. Er stonden tien bijdragen op het programma. Ze lokten geanimeerde debatten uit over een thema dat nog lang niet uitgeput is.

De studiedag werd georganiseerd naar aanleiding de zeventigste verjaardag van de aanval op het XX^{ste} konvooi naar Auschwitz door drie verzetslui. De studiedag wou de herinnering aan die aanval levendig houden, en tegelijkertijd was het meer dan een herdenking van de heroïsche gebeurtenissen. Voor een haast volledig gevuld auditorium (meer dan honderd aanwezigen!), stelden de sprekers talrijke facetten van verzet van Joden voor. Ze plaatsten dat verzet met veel nuances in zijn context.

Na een algemene uiteenzetting over het verzet door **Fabrice Maerten** (CEGESOMA), waarin onderstreept werd dat het moeilijk is dat verzet in zijn globaliteit te vatten, toonde **Dorien Styven** (Kazerne Dossin) de complexiteit van de geschiedenis en de herinnering aan het Joods Verdedigingscomité (*Comité de Défense des Juifs*) aan. Vervolgens was er een zeer grondige uiteenzetting van **Gertjan Desmet** en **Pascale Falek-Alhadeff** (beiden van het Algemeen

Rijksarchief) over de bronnen die voor onderzoek over het verzet van Joden kunnen worden gebruikt. **Jeanine Frenk** (onafhankelijk historica) en **Janiv Stamberger** (U Gent) deden onbekende aspecten van het verzet van zionistische fracties uit de doeken.

De namiddag begon met een doorwrochte uiteenzetting over het Joods verzet in Luik. Dan waren er interventies van **Herman Van Goethem** (Kazerne Dossin/ U Antwerpen) en **Laurence Schram** (Kazerne Dossin) over geïsoleerde acties van verzet van Joden binnen en buiten de Dossin-kazerne). Nadien gaf **Marc Michiels** (auteur) een synthese van zijn grondige studie over de aanval op het XX^{ste} konvooi. **Arnaud Bozzini** (ULB, momenteel tentoonstellingscommissaris van het Atomium) sloot de rij met een lezing over de herinnering aangaande het verzet en de genocide bij de Joodse communisten in Brussel. Tot slot formuleerde **Rudi Van Doorslaer** (CEGESOMA) besluiten bij de rijkelijke, haast overladen studiedag.

De debatten tussen de sprekers en de zaal toonden de grote interesse van het publiek voor het onderwerp. Tegelijk toonden de discussies aan dat verscheidene kwesties nog niet (volledig) opgelost zijn. Met name vragen zoals “Vanaf wanneer kan men een actie als ‘verzet’ kwalificeren?”, “Kan men spreken van Joods verzet, en zo ja, wat is zijn werkelijke omvang?”, “Moet men spreken van ‘Joodse communisten’ of van

‘communistische Joden?’,
of nog “Wat is het aan-
deel van de zionisten in
die strijd?”

Het is jammer dat deze
interessante dag niet
(nog niet?) tot een
publicatie leidde.

FM

Publiek aanwezig op de
studiedag ‘Joden en verzet’.

Onderzoek **kelders SS-politie**, Louisalaan 347 Brussel

Begin 2014 vroeg de *Association des Copropriétaires de l’Immeuble Queen* (ACP Queen) van de Louisalaan 347 aan het CEGESOMA een onderzoek te doen naar de geschiedenis van de kelders van dit appartementsgebouw toen het tijdens de Tweede Wereldoorlog in handen was van de *Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst* (Sipo-SD, SS-politie). Het onderzoek kadert in de mogelijke klassering van de kelders door het Brussels gewest.

Na de geruchtmakende raid van de Belgische gevechtspiloot Jean de Selys Longchamps op het Brusselse hoofdkwartier van de SS-politie, Louisalaan 510, van eind januari 1943, betrok de Gestapo een aantal verdiepingen van het nabijgelegen gebouw nr. 347 en blijktbaar ook de kelders. Ook daar werden slachtoffers gemarteld.

Tot de voornaamste bronnen behoren de dossiers van het voormalig Auditoraat-Generaal, in de eerste plaats de dossiers van het naoorlogs onderzoek tegen de Brusselse SS-politie. Ook wordt prospectie gedaan in het Brusselse Stadsarchief.

LS

EEN PRAKTIJKCURSUS OVER FAMILIEGESCHIEDENIS

In het najaar van 2014 organiseerden we in samenwerking met Davidsfonds

Academie een vierdelige (Nederlandstalige) praktijkcursus over het schrijven van je eigen familiegeschiedenis.

Veel mensen zijn op zoek naar hun roots. Ze vinden in de lades van vader of op de zolder van grootmoeder brieven en documenten, en beginnen te graven. Waarom emigreerde die grootoom naar de VS? Wat maakte mijn familie mee tijdens de Eerste en de Tweede Wereldoorlog? Hoe verging het 'tante nonneke' in Congo? Je familiegeschiedenis in kaart brengen: het kan spannend en leerrijk zijn, maar evengoed kom je vast te zitten in een kluwen van 'saai' bronnenmateriaal en zakt de moed je in de schoenen. Deze cursus is bedoeld voor iedereen die zich wil gaan verdiepen in de geschiedenis van zijn familie, of daar net mee is begonnen.

Vier verschillende docenten, met name **Peter Scholliers** (VUB), **Rombout Nijssen** (Rijksarchief), **Peter Eyckerman** (professioneel genealoog) en **Aline Sax** (Geheugen Collectief), helpen de cursisten door middel van voorbeelden en oefeningen op weg om hun eigen familiegeschiedenis te onderzoeken. En dat gaat veel verder dan stamboomonderzoek. Ze leren de resultaten

DAVIDSFONDS
ACADEMIE

van hun onderzoek in een tekst gieten waarin de persoonlijke verhalen kaderen in de bredere geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw. Als extraatje krijgen de deelnemers een rondleiding in de archieven van het CEGESOMA en van de Directie-Generaal Oorlogsslachtoffers.

Nog voor de cursus van start ging, wisten we dat dit geen eenmalig initiatief zou blijven. Daar was de interesse te groot voor. Wie er dit najaar niet kon bij zijn, krijgt dus zeker nog een kans. We denken ook na over pistes om deze cursus in het Frans aan te bieden.

KS / JJZ

ONDERZOEK IN HET CEGESOMA

Algemeen overzicht

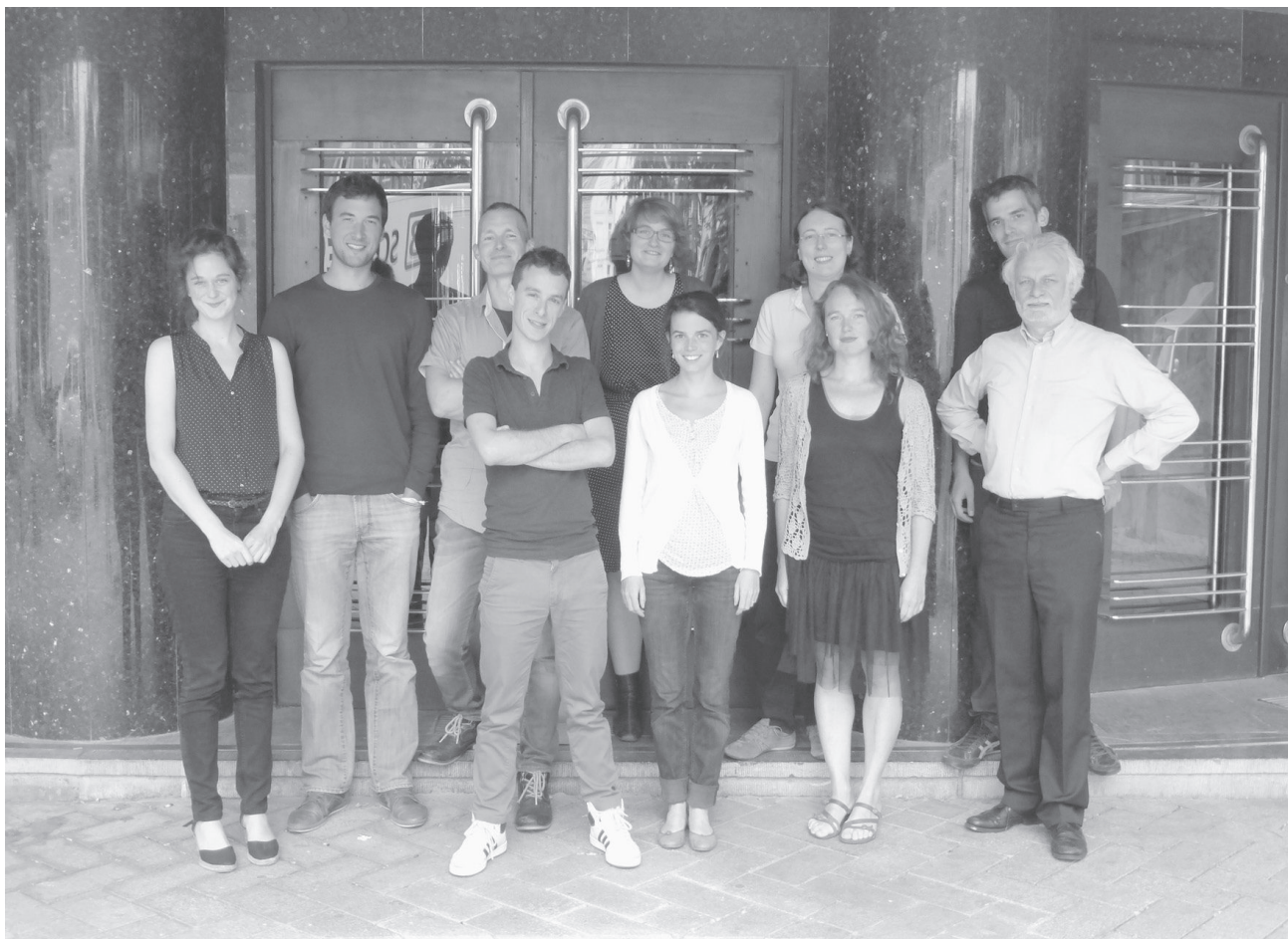
Wetenschappelijk onderzoek bestaat vandaag in veel verschillende vormen en kleuren. Gezien de realiteit van de grote diversiteit binnen het CEGESOMA anno 2014, is een algemeen overzicht van het wetenschappelijk onderzoek geen overbodige luxe.

Wetenschappelijk onderzoek blijft behoren tot de core-business van het CEGESOMA. De instelling begeeft zich daarin echter op een speelveld dat onderhevig is aan grote veranderingen. De onderzoekswereld wordt steeds competitiever, gediversifieerder en internationaler. Als gevolg daarvan, wordt ook de onderzoeksrealiteit aan het CEGESOMA steeds meer divers.

Een eerste grote groep onderzoek zouden we het fundamentele onderzoek kunnen noemen. Het federale wetenschapsbeleid (BELSPO) blijft daarvoor verreweg de belangrijkste financieringsbron. Bepaalde lopende onderzoeksprojecten behoren nog tot de 'oude' formules. Dat geldt met name voor het onderzoeksproject van **Mathieu Roeges** over automatische indexering van beeldbankcollecties (aanvullende onderzoekers) of het doctoraatsonderzoek van **Laurence Petrone** (*'Democratie in crisis. Een anatomie van de buitengerechtigde aanhoudingen in West-Europa, 1914-1950'*). In 2013 introduceerde Belspo echter een belangrijke innovatie met het **BRAIN** programma (*Belgian Research Action Through Interdisciplinary Networks*). Het gaat hier om grotere onderzoeksprojecten

die vanuit vooraf bepaalde thema's toelaten om ruimere partnernetwerken op te zetten, en meerdere onderzoekers aan te werven. Er is dus meer sturing door de opgelegde thema's, maar tegelijk ook minder fragmentatie van middelen. CEGESOMA is zo betrokken bij twee in 2013 goedgekeurde BRAIN projecten rond de Eerste Wereldoorlog, met name (als coördinator) het project *The Great War from Below. Multiple Mobility and Cultural Dynamics in Belgium (1900-1930)* en het project *Recognition and Resentment: Experiences and Memories of the Great War in Belgium*. In beide projecten werden respectievelijk vier en vijf onderzoekers aangeworven (zeven doctoraal- en twee postdoctoraal onderzoekers) waaronder voor het CEGESOMA respectievelijk **Florent Verfaillie** en **Karla Vanraepenbusch**. Voor de thematische calls in 2014 was het CEGESOMA betrokken (als partner of coördinator) in maar liefst negen BRAIN-projecten. Dit nieuwe financieringsprogramma creëert nieuwe kansen voor CEGESOMA, met name om de samenwerkingsverbanden met de andere federale wetenschappelijke instellingen en met de universiteiten te versterken en ook om meer interdisciplinair onderzoek te initiëren.

Naast BRAIN blijft ook de **Interuniversitaire Attractiepool** (IUAP) een belangrijk kanaal voor onderzoeksfinanciering. Ook dit is een door Federaal Wetenschapsbeleid gefinancierd onderzoeksnetwerk met als doel universiteiten en federale

De bijna voltallige groep
vorschers van het CEGESOMA.
V.l.n.r.: Jan Julia Zurné,
Florent Verfaillie, Nico
Wouters (verantwoordelijke
voor de sector Academische
activiteiten), Bruno
Benvindo, Karla
Vanraepenbusch, Pascaline
le Polain, Françoise Muller,
Mélanie Bost, Widukind
De Ridder en Emmanuel
Gerard, 8 september 2014
voor de ingang van het
CEGESOMA.

instellingen rond één gemeenschappelijk
onderzoeksveld samen te brengen. CEGESOMA
participeert aan de door prof. Xavier
Rousseaux gecoördineerde IUAP *Justice
and Populations. The Belgian experience
in international perspective 1795-2010* die
tussen 2013 en 2017 divers onderzoek
doet opstarten. Aan het CEGESOMA werken
binnen de IUAP drie onderzoekers:

Pascaline le Polain werkt aan een project
over koloniale Justitie, **Mélanie Bost** voert
een postdoctoraal onderzoek uit naar de
impact van WO I op de Belgische justitie
en **Jan Julia Zurné** tot slot bereidt een
doctoraatsonderzoek voor over de
Belgische magistratuur en het verzet
tijdens WO II.

Belso blijft dus ontegensprekelijk de
belangrijkste bron voor fundamenteel
wetenschappelijk onderzoek. CEGESOMA
participeert voorlopig slechts in

geringe mate (als partner) in onderzoek
gefinancierd door FWO of FNRS (en dus
ingediend door een Belgische universi-
teit). Dit is met name nu het geval
voor het FWO-doctoraatsonderzoek van
Jan Naert (U Gent) over burgemeesters
tijdens WO I in België en Noord-Frankrijk
(met als promotor **Antoon Vrints** van
de U Gent).

Hoewel geen onderzoeksproject in de
klassieke zin van het woord, moet hier
ook de **European Holocaust Research
Infrastructure** (EHRI) worden vermeld,
een belangrijke Europese *Virtual
Research Environment* rond de digitale
ontsluiting van de bronnen van de
Holocaust, waar **Veerle Vanden Daelen**
en **Dirk Luyten** namens het CEGESOMA
belangrijke werkpakketten coördineren.
In 2015 hopen we op een voortzetting
via EHRI-II.

Naast deze grote groep van fundamenteel onderzoek, vindt in toenemende mate ook onderzoek plaats in functie van **meer publieksgerichte projecten**. Wetenschappelijk onderzoek is hier niet minder kwaliteitsvol maar staat wel ten dienste van specifieke publieksgerichte projectvragen. Enkele voorbeelden van onderzoek dat CEGESOMA in dit kader uitvoerde in 2014 zijn de website gehost door Visit Brussels (www.Brussels14-18.be), de tentoonstelling *Albert & Elisabeth* in het Koninklijk Paleis (zomer 2014), de studie over de Joden in Brussel tijdens de tweede bezetting van België (verschenen in september 2014) of het onderzoek *Avenue Louise 347* naar de kelders van het voormalige Brusselse Gestapo-hoofdkwartier. In al deze gevallen gaat het om origineel wetenschappelijk bronnenonderzoek, dat echter doorgaans kortlopend is (soms slechts enkele maanden) en ook niet altijd leidt tot een klassieke publicatie. De financiering van dit soort onderzoek is uiteenlopend en komt meestal van een opdrachtgever. In dit geval biedt CEGESOMA dus wetenschappelijke expertise en inhoud aan partners die vervolgens mee instaan voor de publieksvertaling.

Soms valt onderzoek buiten een klassieke categorie. Het beste voorbeeld is het onderzoeksproject naar de moord (in 1950) op de communistische voorman Julien Lahaut. Dit onderzoeksproject werd deels uit private giften en deels met publiek geld (**Waals Gewest en Belspo**) gefinancierd. **Emmanuel Gerard** (KU Leuven) leidde dit onderzoek dat startte in 2011 en in 2014 wordt afgerond. Ook dit is dus 'besteld' onderzoek, waarin het CEGESOMA zich begeeft op een interessant maar complex veld van wat

men 'publieksonderzoek' zou kunnen noemen. Dit blijft vooralsnog eerder éénmalig, maar de vroegere ervaring van het onderzoeksproject 'Gewillig België' (2004-2007) – eveneens door de overheid 'besteld' – toont aan dat het CEGESOMA in België een referentie-instelling is waar naar men zich voor dit type onderzoek wendt.

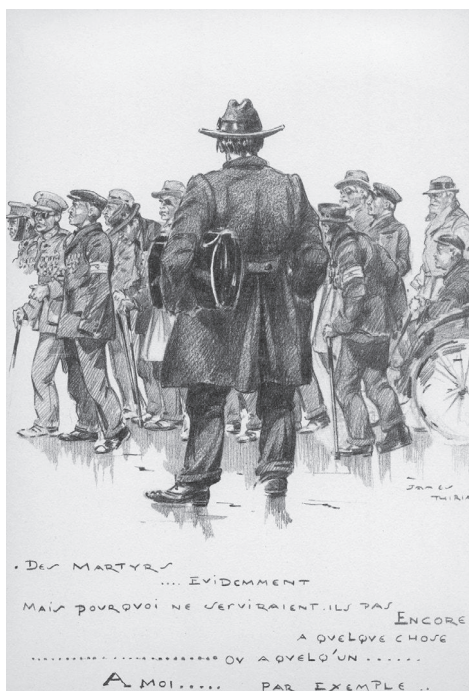
Zoals gezegd zien we anno 2014 dus een zeer divers beeld naar wetenschappelijke inhoud, finaliteit en financieringskanalen. Die diverse competitiviteit zal in de toekomst toenemen. Het belangrijkste toekomstperspectief voor onderzoek is zeker dat van Horizon 2020. Dit is het nieuwe Europese programma voor wetenschappelijk onderzoek, dat in 2013 het zevende kaderprogramma (FP7) opvolgde. Ook hier wordt gewerkt met thematische calls, waar grote internationale partnerconsortia rond uitgewerkte projectvoorstellen met elkaar in competitie gaan. Het spreekt voor zich dat hier de inzet – maar ook de uitdagingen – nog groter zijn.

NW

DE GESCHIEDENIS VAN EN DE HERINNERING AAN DE EERSTE WERELDOORLOG

De Eerste Wereldoorlog is momenteel werkelijk alomtegenwoordig. De onderzoeksprojecten die in het CEGESOMA werden opgestart in maart 2014 dragen hier ook toe bij. Zo onderzoekt Florent Verfaillie de levensloop en de collectieve aanspraken van verzetsleden en collaborateurs, terwijl Karla Vanraepenbusch in haar onderzoek de materiële herinneringssporen in Antwerpen en Luik vergelijkt. Beide projecten kaderen in een breder BRAIN project.

Tekening uit James Thiriar, *Bien vu, bien entendu, bien adjugé! Douze compositions satiriques*, Bruxelles, s.d.

De Eerste Wereldoorlog was een bijzonder ingrijpende gebeurtenis zonder precedent in de Europese samenleving. Door het ongeëvenaard aantal frontsoldaten en de intense mobilisatie van de burgerbevolking, bleven weinig individuen gespaard van het conflict. Deze eerste massa-ervaring gaf dan ook na de oorlog aanleiding tot het ontstaan van een gedemocratiseerde maatschappij en een steeds meer dominerende middenklasse. Het verenigingsweefsel breidde zich uit via een

groot aantal patriottische verenigingen van waaruit de leden gemakkelijk sociale aanspraken konden maken.

De situatie was in België buitengewoon omdat het Duitse leger bijna het hele grondgebied had bezet. De burgerbevolking werd geconfronteerd met een nieuwe situatie: een militaire bezetting die ervaren werd als onwettig en die gedurende vier lange jaren zware bevoorradingsproblemen, ontberingen en talrijke ergernissen veroorzaakte.

Hoe reageerden de burgers op deze situatie? De onverbiddelijkheid van de bezetting en de vermenging met de Duitsers creëerden talrijke spanningen in een samenleving waarin er velen waren die voor hun voortbestaan vochten. Deze situatie zette elke burger aan om zich te positioneren. Een groot aantal onder hen opteerde voor een min of meer actieve strategie, die ging van zuivere 'collaboratie' tot georganiseerd 'verzet'.

Het onderzoeksproject BRAIN *"The Great War from Below"* (GWB) analyseert de levensloop en de collectieve aanspraken van de nieuwe sociale groepen die tijdens en na de oorlog ontstonden. In dat kader onderzoekt **Florent Verfaillie** de burgers, waarvan het patriottisch gedrag werd 'gewogen'. Zijn doctoraatsonderzoek is onderverdeeld in drie onderzoeksassen. Hij interesseert zich ten eerste voor de sociale factoren die invloed hebben uitgeoefend op de actiestrategieën en op het overgaan tot actie van de burgers tijdens de bezetting. Ten tweede

analyseert hij hoe hun gedrag na de oorlog goed- of afgekeurd werd en hoe dit de sociale realiteit van de protagonisten vervolgens heeft bepaald. Ten derde analyseert hij hun collectieve aanspraken en acties in de verenigingen van het interbellum. Het is de evaluatie van de Grote Oorlog als kristallisatiemoment van sociale spanningen en de definitie van het "Vaderland" die deze ruime problematiek in de achtergrond doorkruisen.

Materiële herinneringssporen van de Eerste Wereldoorlog in Antwerpen en Luik

Zowat elke Belgische gemeente heeft oorlogsmonumenten, gedenkplaten en straatnamen die naar de Eerste Wereldoorlog verwijzen. Al deze materiële herinneringssporen vormen een systeem van representaties van de oorlog in de publieke ruimte. Zij hebben een directe impact op de wijze waarop de inwoners elke dag hun stad beleven, en beïnvloeden onbewust hun percepties van het verleden. Voor de historicus zijn deze herinneringssporen bijzonder rijke bronnen om zicht te krijgen op de constructie van het betoog over het verleden, en van de collectieve identiteit van een gemeenschap.

Karla Vanraepenbusch zal de herinneringssporen aan de Grote Oorlog van Antwerpen en Luik inventariseren, analyseren en vergelijken. Op het eerste zicht lijken Antwerpen, de belangrijkste havenstad in Vlaanderen, en Luik, de grootste industriestad in Wallonië, erg verschillende steden. Nchtans werden beiden tijdens de oorlog aangevallen, ingenomen en bezet door de Duitsers. Ze kenden dus een relatief gelijkaardige oorlogservaring, die sterk verschilde

van die van de martelaarssteden en de frontsteden.

Met haar doctoraatsonderzoek wenst **Karla**

Vanraepenbusch drie doelstellingen te bereiken. Een eerste doelstelling is het analyseren van de stedelijke herinnering in Antwerpen en Luik, en de verschillende actoren die daarin een rol speelden.

Ten tweede zal zij deze gegevens confronteren met de resultaten van een recent uitgevoerde studie over Brussel, om zo meer inzicht te krijgen in de nationale collectieve herinnering en haar regionale varianten..

Een derde doelstelling, ongetwijfeld de moeilijkste en de meest ambitieuze, peilt naar de betekenis van deze oorlogsherinneringen in het huidige België. Dit project maakt deel uit van een groter interdisciplinair BRAIN project, *"Recognition and resentment: experiences and memories of the Great War in Belgium"* (MEMEX). De verschillende methodologische invalshoeken van de deelnemers kunnen een eerste aanzet geven tot antwoord op dit complexe vraagstuk.

De huidige herdenkingskoorts toont duidelijk de relevantie aan van dit onderzoek. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog is een eeuw jaar lang geëvolueerd en heeft een geheel eigen geschiedenis. Dit onderzoek draag dan ook bij tot een betere kennis van verleden en heden.

KV / FV

Antwerpen. Monument der gesneuvelden en standbeeld Albert I, rond 1930-1936. (Privécollectie)

DE INTERUNIVERSITAIRE ATTRACTIEPOOL “JUSTICE AND POPULATIONS”

De interuniversitaire attractiepool *Justice and Populations* onder leiding van **Xavier Rousseaux** (CHDJ-UCL), die van start ging in 2012 is op kruissnelheid gekomen. Het CEGESOMA-team o.l.v. **Rudi Van Doorslaer** is bij de IUAP betrokken met drie onderzoeksprojecten: magistratuur en verzet tijdens WO II (**Jan Julia Zurné**); gerecht en verplichte arbeid in Kongo (**Pascaline le Polain**) en inlichtingendiensten in België tijdens de Eerste Wereldoorlog (**Mélanie Bost**). Dit laatste project wordt uitgevoerd samen met de Koninklijke Militaire School (**Stanislas Horvat**).

Brussels koppel in dienst van de Duitse contra-spionage in 1914-1918. (ARA 2, Militair Hof, dossier van de arrestaties 1915-1954)

Spionage en politieoorlog in vrij en bezet België tijdens de Eerste Wereldoorlog: de juridische bronnen

Mélanie Bost vervolgt haar onderzoek naar de impact van de Eerste Wereldoorlog op de Belgische justitie.

Een eerste luik van deze studie betreft de middelen die de Belgische staat inzette in haar strijd tegen een bedreiging die in 1914-18 een spectaculaire ontwikkeling doormaakte: de spionage. De Eerste Wereldoorlog is een spilperiode wat betreft spionage en contraspionage. Aan beide zijden van het front ontwikkelden zich

gespecialiseerde diensten. De Belgische militaire veiligheid is opgericht bij de besluitwet van 1 april 1915 en legde zich vooral toe op taken van de gerechtelijke politie en op contraspionage. In bezet België joeg de Duitse geheime politie op clandestiene netwerken die betaald werden door de geallieerde geheime diensten. Deze diensten waren geïnteresseerd in inlichtingen over de spoorwegen en het terugtrekken van soldaten.

Opzettelijke vernietiging van aan de oorlog gerelateerde stukken, classificatie van strategische documenten en geheimhouding door de actoren bemoeilijken het reconstrueren van de activiteiten van deze diensten aanzienlijk.

De toevlucht tot juridische bronnen biedt daarom veel voordelen.

Bij het Rijksarchief worden omvangrijke dossiers van de Krijgsraad bewaard, die werden opgesteld toen in de direct naoorlogse periode de militaire rechtbanken enkele maanden bevoegd waren voor het berechten van spionage en verklikking. Deze dossiers maken het mogelijk de contouren te schetsen van het indertijd nieuwe fenomeen van ‘bezettingsspionage’, te ontdekken wie de hoofdrolspelers waren en de onderlinge verbanden te ontwaren. Daarnaast geven ze inzicht in de manier waarop de Belgische militaire rechtbanken de oorlogsgerelateerde ‘nieuwe’ gedragingen bestraffen in een nog vage juridische context en onder invloed van de druk van de publieke opinie.

De eerste resultaten van dit onderzoek – dat voortkomt uit een samenwerking met de Koninklijke Militaire School (**Stanislas Horvat**) en het *Centre d'histoire du droit et de la justice* aan de *Université Catholique de Louvain* (**Xavier Rousseaux**) – zijn onderwerp van een artikel dat dit najaar zal verschijnen in het BTNG.

De volgende maanden zullen de archieven die betrekking hebben op de militaire veiligheid grondig worden bestudeerd worden, waarbij onder andere aandacht zal zijn voor haar functioneren, middelen, rekruteringsbeleid, doelstellingen en samenwerking met de geallieerde inlichtingendiensten.

Magistratuur en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Duitse bezetting in 1940-1944 bleef het Belgische justitie- en politieapparaat intact. Dit was belangrijk voor de bezetter, omdat er niet genoeg Duitse troepen waren om de ordehandhaving in het land te garanderen. De Belgische magistratuur en politie redeneerden dat zij maar beter in functie konden blijven om de belangen van de bevolking te behartigen. Zij stonden daarmee wel voor een moeilijke kwestie: wanneer werd het punt bereikt dat de nadelen van samenwerking met de bezetter zwaarder gingen wegen dan de voordelen?

Op het gebied van de bestrijding van acties gepleegd door het verzet was dit in het bijzonder een heikele kwestie. In principe bestond er met betrekking tot de ordehandhaving een duidelijke taakverdeling: de Duitse politiediensten en militaire rechtbanken behandelden tegen de bezetter gerichte feiten en

de Belgische tegenhangers waren verantwoordelijk voor de opsporing en vervolging van overtredingen van de binnenlandse wetten. In de praktijk bleek het onmogelijk dit strikte onderscheid te handhaven, met name als het ging om gewelddadige aanslagen op collaborateurs. Deze waren namelijk gericht tegen de bezettingssituatie en de collaboratiebewegingen verwachtten dat de bezetter er hard tegen optrad. Aangezien het hier ook ging om overtredingen van de Belgische wet in de vorm van (pogingen tot) moord en ernstige verstoringen van de openbare orde, moesten de Belgische politie- en justitiediensten eveneens optreden. Daarmee kwamen ze in een lastig parket, omdat het risico levensgroot was dat door de Belgische politie opgespoorde verzetsmensen zouden moeten verschijnen voor Duitse rechtbanken. Dit was niet alleen in juridisch opzicht voor velen onaanvaardbaar, ook uit moreel oogpunt hadden magistraten en politiemensen er grote moeite mee hun landgenoten 'uit te leveren' aan de bezetter. Naarmate het aantal aanslagen op collaborateurs en de

Na een bomaanslag op de lokalen van Rex op 1 oktober 1941 deed de Brusselse gerechtelijke politie onderzoek naar de daders - zonder resultaat. Bij deze aanslag kwam de secretaris van de *Formations de Combat de Rex* om het leven. (Rijksarchief, BE RABH, Gerechtelijke politie bij het parket van de procureur des Konings van Brussel)

Duitse repressie van het verzet toenamen, werd deze problematiek steeds dringender en moest de magistratuur stelling nemen zonder daarmee haar eigen positie in gevaar te brengen.

De eerste fase van het bronnen-onderzoek besloeg de consultatie van de individuele dossiers van magistraten in het archief van het Krijgsauditoraat. Op basis hiervan wordt een artikel voorbereid.

Gerecht en verplichte arbeid in Kongo

Dit onderzoek begeeft zich op het kruispunt van rechtsgeschiedenis en koloniale geschiedenis. Door de studie van de repressie van de gedwongen tewerkstelling tijdens de Tweede Wereldoorlog hoopt het inzicht te geven in het functioneren van het gerechtelijke systeem in Belgisch Congo – een onderwerp waarover vandaag de dag nog weinig bekend is onder historici. De politierechtbanken die hiervoor bevoegd waren vormen de bron van de studie.

In de loop van de periode 1940-1945 wogen de oorlogsinspanningen zwaar op de plattelandsbevolking van Belgisch Congo. De sociaaleconomische koloniale politiek was erop gericht de bodemrijdommen zonder enig voorbehoud ter beschikking te stellen van de geallieerden. In deze uitzonderingssituatie was de vraag naar arbeidskrachten cruciaal. De inzet van de kolonie was alleen mogelijk door intensivering van de uitbuiting van de plattelandsbevolking door middel van verplichte tewerkstelling. Bijgevolg werden bij de 60 dagen verplichte arbeid van educatieve aard nog eens 60 dagen opgeteld, wat leidde tot een (theoretische duur van) 120 dagen werk voor iedere gezonde volwassen man. Het verzet van de inheemse bevolking tegen deze tewerkstelling werd door de gerechtelijke instanties de kop in gedrukt.

Door middel van een analyse van het werk van de plattelandsbevolking in het gebied van Libenge zal dit onderzoek nagaan op welke manier het Belgische

Colonie belge, 1885-1959 van K.M. Tshibumba (Lubumbashi, 1974-1976 (Collectie Edouard Vincke). Tshibumba verbeeldt de dwangarbeid in de katoenplantages heel symbolisch. De Belgische opzichter heeft de chicotte vast, maar uiteindelijk is het de politie die de handen vuilmaakt.

gerechtelijke en administratieve systeem in Congo zich al dan niet in dienst stelde van het koloniale uitbuitingsproject en welke impact dit had op de gekoloniseerde bevolking. Het gebied van Libenge, dat zich ver van de mijngebieden bevindt, is buitengewoon representatief voor het werk op het platteland. Daarom is gekozen voor deze regio om inzicht te bieden in de juridische praktijk en het instellen van het dwangstelsel tijdens de oorlog.

Belgen voor Berlijnse rechtbanken

Op 20 maart 2014 organiseerde **Herbert Reinke** (Humboldt Universiteit Berlijn) in de **Belgische ambassade in de Duitse hoofdstad** een conferentie waar de eerste resultaten van het project over de politieke en gerechtelijke controle van Belgische arbeiders in Berlijn tijdens de Tweede Wereldoorlog werden voorgesteld. Dit project is bijzonder vernieuwend omdat het fenomeen 'arbeid in Duitsland' niet, zoals dat decennia gebruikelijk is geweest, benaderd wordt vanuit een Belgisch, maar vanuit een Duits perspectief. Dit laat toe te focussen op de ervaringen en de overlevingsstrategieën van de direct betrokken arbeiders. Het project is gebaseerd op diepgaand onderzoek in de Berlijnse archieven. De eerste resultaten van het onderzoek werden voorgesteld en gekaderd in het perspectief van het Belgische onderzoek door een aantal onderzoekers die bij de IUAP betrokken zijn (Bruno De Wever, Margo De Koster, Pieter Lagrou en Dirk Luyten).

De activiteiten van de IUAP kan u volgen op de vernieuwde website, geprogrammeerd door **Steven Langenaken** van het

CEGESOMA: BeJust2.0 (www.bejust.be).

Naast een communicatiefunctie heeft deze website ook een ondersteunende rol voor het onderzoek, door aangepaste tools aan te bieden: een *research repository*, statistieken (met bv een directe link naar Quetelet.net) en de prosopografie van de magistratuur. Het repository laat toe publicaties en gedigitaliseerde bronnen te ontsluiten en te doorzoeken. Deze functionaliteit zal nog verder ontwikkeld worden, met name voor de gedigitaliseerde bronnen.

MB / DL / PLP / JJZ

DEMOCRATIE IN CRISIS

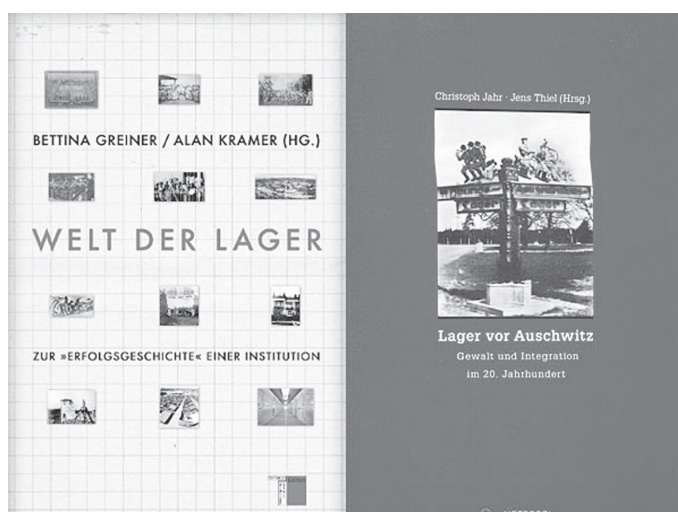
Een anatomie van de buitengerechtelijke aanhoudingen in West-Europa, 1914-1950

Hoe werd de buitengerechtelijke aanhouding ingezet om een noodtoestand te doorstaan? Deze tot op het heden beproefde praktijk raakt een kernaspect van een rechtsstaat doordat het de scheiding der machten doorbreekt: individuen worden zonder gerechtelijk bevel aangehouden en politionele bevoegdheden verglijden op aansturen van politieke en administratieve overheden.

over de geschiedenis van de kampen van de 20ste eeuw. Dit onderwerp wordt vaak aangesneden met de vraag van socioloog Zigmunt Bauman of deze eeuw als de eeuw van de kampen te bestempelen is. Recent onderzoek wil verder gaan dan het oplist van voorbeelden. De langetermijn wordt beschreven – van koloniale ervaringen naar beide wereldoorlogen wanneer de kamprealiteit binnen Europa op grote schaal en voor uiteenlopende doeleinden werd toegepast –, maar vervolgens wil men dieper graven door het accent op internationale beïnvloedingsprocessen te leggen. Dit project, dat wordt gefinancierd door het federale wetenschapsbeleid, kadert in deze historiografische ontwikkeling, maar in plaats van kamp A tijdens conflict B te bekijken, ligt de focus op een procedure: de buitengerechtelijke aanhouding. Deze kwam in elke staatspraktijk terug, indien niet helder uitgedacht dan wel geïmproviseerd toegepast.

Een voorbeeld van een bij noodwetgeving uitgedachte maar uiteindelijk toch een sterk ad hoc uitgevoerde praktijk zijn de interneringen in België gedurende invasie van 1940. De vraagstelling werd op deze eerste case toegepast. Resultaten en vragen werden tijdens twee internationale conferenties in Wenen en Münster voorgelegd. Vanaf het najaar 2014 ligt de nadruk op primair bronnenmateriaal van andere cases.

LP

Voorbeelden internationale literatuur: Greiner, Bettina, en Kramer, Alan, eds. *Welt der Lager vor Auschwitz. Zur 'Erfolgsgeschichte' einer Institution*. Hamburg, 2013, 359 p.; Jahr, Christoph, en Thiel, Jens, eds. *Lager vor Auschwitz. Gewalt und Integration im 20. Jahrhundert*. Berlin, 2013, 340 p.

Vrijheidsberovingen kennen recent zowel binnen als buiten de historiografie veel aandacht. Sinds de terroristische aanslagen op 11 september 2001 in de Vsa gaat ook buiten de academische wereld de aandacht naar het statuut en de behandeling van geïnterneerden. Binnen de historiografie buigt deze aandacht zich

DRIE DOCTORAATSONDERZOEKEN TOT EEN GOED EINDE GEBRACHT

In 2014 werden drie doctoraatscripties in de geschiedenis verdedigd door voormalige onderzoekers van het CEGESOMA. Hieronder een korte presentatie van de thema's en resultaten van dit nieuwe onderzoek.

In mei 2014 verdedigde **Sarah Van Ruyskensvelde** aan de KU Leuven haar doctoraatsonderzoek onder de titel *Education in Turmoil. A history of Catholic secondary education during the Second World War in Belgium*. Dit onderzoeksproject startte in 2008 aan het CEGESOMA en kreeg na twee jaar een doorstart via een *joint degree* tussen de KU Leuven (promotor **Marc Depaepe**) en de U Antwerpen (promotor **Marnix Beyen**). Haar centrale onderzoeksvraag draaide rond de impact van de Duitse bezetting tijdens WO II op het katholiek middelbaar onderwijs voor jongens in België. Van Ruyskensvelde richtte zich in haar casusselectie vooral op bisschoppelijke en Jezuïetencolleges. Het onderzoek omvatte diverse aspecten; zowel het onderwijsbeleid tijdens en rond WO II, de klaspraktijk als de naoorlogse herinnering aan WO II bij leerlingen en leraars. De *Actor-Network Theory* (ANT) van Bruno Latour, vormde de theoretische ruggegraat van dit onderzoek, waardoor de focus lag bij de impact die sociale netwerken hadden op het gedrag van individuele actoren. Het onderzoek toont vooral aan dat het aartsbisdom, de bisdommen en de

Jezuïetencongregatie erin slaagden het katholieke opvoedingsproject tijdens de bezetting veilig te stellen en tegelijk een dam konden opwerpen tegen al te grote instrumentalisering door de bezettende overheid.

Ook nog in mei 2014 verdedigde **Lawrence Van Haecke** zijn proefschrift *Repressie en epuratie. De bescherming van de uitwendige veiligheid van de Staat als politiek-juridisch probleem tijdens de Belgische regimecrisis (1932-1948)* aan de U Gent (promotor **Dirk Luyten** en **Karel Velle**). Dit onderzoek vond plaats in het CEGESOMA in het kader van het afgesloten project *Justice and Society: the Sociopolitical History of Justice Administration in Belgium* (Interuniversitaire Attractiepool). Van Haecke verbindt de maatregelen die al in de jaren 1930 werden genomen om de veiligheid van de staat strenger te

Lawrence Van Haecke en Sarah Van Ruyskensvelde tijdens een conferentie in het CEGESOMA, op 10 september 2014 over het secundair onderwijs in België tussen 1940 en 1944. Lawrence Van Haecke heeft de conclusies gepresenteerd van zijn doctoraal onderzoek tijdens een conferentie in het CEGESOMA op 12 november 2014.

beschermen (zoals nationaliteitsverlies en verval van rechten, maar ook strafrechtelijke verstrenging) met de naoorlogse bestraffing van collaboratie. Op die manier wordt de naoorlogse repressie door de militaire rechtbanken voor het eerst organisch in zijn langere politieke voorgeschiedenis geplaatst.

voor de hedendaagse geschiedenis in België.

We verwachten de publicaties van deze drie onderzoeken in de loop van **2015**.

NW

Het derde afgeronde doctoraatsonderzoek is dat van **Bénédicte Rochet**. Zij verdedigde haar onderzoek *Des actualités*

filmées au service de l'histoire. La propagande audiovisuelle d'un gouvernement belge en état de siège (1940-1945) (promotor **Axel Tixhon**) in april 2014 aan de Universiteit van Namen. Rochet, die haar onderzoek over het thema begon tijdens een project op het CEGESOMA van oktober 2002 tot januari 2006, onderzoekt het gebruik door de Belgische regering in Londen van het medium film. Tegelijkertijd

Bénédicte Rochet (foto) zal de belangrijkste resultaten van haar doctoraatsthesis voorstellen tijdens een conferentie in het CEGESOMA voorzien op 11 februari 2015.

hanteert ze die vraag als een venster op de impact van WO II op dit medium alsook op de verschuivende mentaliteiten en opinies in tijden van oorlog en bezetting. Het onderzoek richt zich dus niet enkel op de instrumentalisering en de productie, maar ook op de andere zijde: de ontvangst en de impact (en de kloof tussen productie en ontvangst). Los van de inhoudelijke resultaten, is dit onderzoek ook een belangrijke stap voorwaarts in de opwaardering van film als volwaardige bron en onderzoeksthema

DE HISTORIKERDIALOG

Belgische en Duitse specialisten en de Eerste Wereldoorlog

Sinds 2013 coördineert het CEGESOMA de *Historikerdialoog*. Deze debatreeks die plaatsvindt aan de Belgische universiteiten in het kader van de WO I-herdenkingen, werd in 2012 gelanceerd aan de KU Leuven op initiatief van de Duitse ambassadeur in Brussel, **Eckart Cuntz**. Het programma voor 2015 belooft nog uitgebreider te worden dan dat van het eerste herdenkingsjaar 2014.

Het concept van de *Historikerdialoog* is even eenvoudig als uitdagend: een Duitse (of Duitssprekende) historicus in debat laten gaan met een Belgische tegenhanger en dit telkens rond een thema verbonden aan WO I. De *Historikerdialoog* vindt telkens plaats aan een Belgische universiteit, die als gastheer optreedt (en zo meestal ook de Belgische spreker levert).

Met de WO I-herdenking als aanleiding en context, werd hier de kans aangegrepen om twee historiografische culturen (opnieuw) met elkaar te laten discussiëren en inzichten uit te wisselen over (de impact van) WO I. Een symbolisch historisch voorbeeld hiervoor, was de wederzijdse intellectuele uitwisseling tussen Henri Pirenne en Karl Lamprecht, twee gelijkgestemde historici uit respectievelijk Gent en Leipzig. Hun vruchtbare contacten van rond de eeuwwisseling werden bruusk verbroken door WO I. Deze dialogen hebben bovenal een bijzondere betekenis in

de actuele context, waar academisch onderzoek vaak ondergesneeuwd raakt in al het publieksgerichte herdenkingsgeweld.

In 2012 en 2013 vonden vier dialogen plaats, maar in het herdenkingsjaar 2014 kwam de reeks op kruissnelheid. In 2014 vonden vijf lezingen plaats, achtereenvolgens over de deportatie van verplicht tewerkgestelden (aan de **UCL**, door **Jens Thiel** en **Emmanuel Debruyne**), de interactie tussen Duitse bezetter en het bezette België op het gebied van cultureel erfgoed (aan de **U Antwerpen**, **Christina Kott** en **Tom Verschaffel**), de representatie van WO I in Duitse schoolboeken (**College of Europe in Brugge**, door **Kerstin Schwedes** en **Kaat Wils**), de beleving en representatie van het probleem van voedseltekorten (in het **Ministerie van de Federatie Wallonië-Brussel**, met **Gerd Krumeich** en **Laurence van Ypersele**) en bezettingsregimes in Europa (**U Namur**, **Jörn Leonhard** en **Axel Tixhon**).

Voor 2015 oogt het programma echter nog uitgebreider, met maar liefst acht lezingen over zeer uiteenlopende thema's. Achtereenvolgende lezingen die aan bod zullen komen zijn: de *Flamenpolitiek* en de vernederlandsing van de Gentse universiteit in 1916 (**U Gent**), de berechting van oorlogsmisdaden (**ULB**), internationalisme en vrijmetselarij rond WO I (**VUB**), de uitwisseling en contacten tussen Belgisch-Duitse

Eerste Duitse school in Brussel in 1914-1918. De lesgevers waren Duitse officieren. (CEGESOMA, collectie Mary Deloz, nr. 56561)

Voorstelling van van programma van de *Historikerdialoog* voor 2015 en debat over de herdenkingen van de Grote Oorlog in België en Duitsland ter gelegenheid van een ronde tafel georganiseerd in de Duitse ambassade in Brussel op 11 juni 2014.

wetenschappers in het veld van de humane wetenschappen (**UCL**), de legitimering en de-legitimering van monarchie en keizerschap (**UCL**), vrouwen (gender) en WO I (**U Antwerpen**), de Europese herinneringspolitiek rond WO I (**College of Europe**) en tot slot religie en WO I (**KU Leuven**). Diverse van deze lezingen zullen bovendien

gekoppeld worden aan lopende publieksprojecten.

Alle actuele informatie over de lezingenreeks – inclusief het programma, de teksten van lezingen en een inschrijvingsmodule – vindt u op: www.historikerdialoog.eu. De inschrijving voor de lezingenreeks is gratis, de taal is meestal Engels (maar soms Frans).

NW

LANCERING **EHRI**-ONDERZOEKSPORTAAL OP 26 MAART 2015

Het project *European Holocaust Research Infrastructure* (EHRI) dat van start ging in 2010 en waarvan het CEGESOMA één van de partners is, zit in de laatste rechte lijn. Er wordt hard gewerkt aan de voltooiing van de infrastructuur en de integratie van de archiefbeschrijvingen met het oog op de opening van het **onderzoeksportaal** op **26 maart 2015** in Berlijn.

De doelstelling van EHRI is om het internationaal onderzoek over de Holocaust te faciliteren door relevante archiefbeschrijvingen uit verschillende landen samen te brengen, op een gebruiksvriendelijke manier doorzoekbaar te maken en tools te ontwikkelen die samenwerking tussen onderzoekers bevorderen.

Het CEGESOMA is verantwoordelijk voor het werkpakket dat de verschillende relevante bronnen in kaart brengt met het oog op de integratie van de collectiebeschrijvingen in de databank die de basis vormt van het onderzoeksportaal. Meer dan 1,800 relevante instellingen werden geïnventariseerd en beschreven. Systematisch worden voor deze archieven, gedenkcentra, bibliotheken en andere instellingen beschrijvingen van relevante collecties toegevoegd. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met de ICT-werkpakketten. Dit geheel wordt gekaderd in 'country reports', een gestandaardiseerde beschrijving per land over de geschiedenis

van dit land tijdens de Tweede Wereldoorlog en van de judeocide in het bijzonder, net als een introductie in het archiefsysteem dat er in zwang is. Deze landenoverzichten hebben als doel de onderzoeker te oriënteren.

Fotografie: Angelika Fischer © Copyright Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften

Tegen het einde van het jaar zal dit werk voltooid zijn zodat er voldoende tijd is om de nodige tests uit te voeren om er zeker van te zijn dat de verschillende functionaliteiten van het onderzoeksportaal probleemloos functioneren. Het project wordt aan het publiek voorgesteld en als het ware 'opgeleverd' op **26 maart 2015** in de **Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften**.

Ondertussen werd EHRI al gepresenteerd aan de wetenschappelijke- en archiefwereld onder meer op de conferentie van de **International Council**

De Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften waar EHRI in maart 2015 wordt voorgesteld. (© Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Photographie: Angelika Fischer)

on Archives in **november 2013** in **Brussel**, onder meer door **Veerle Vanden Daelen**.

Opvolging van het project

EHRI ontsluit talrijke en erg belangrijke collecties, maar het werk is nog niet af. In het bijzonder grote delen van Oost-Europa zijn als het ware nog onontgonnen terrein. Bovendien is het domein van de *digital humanities* sterk geëvolueerd sinds 2009, toen het project werd geconcipieerd. Daarom heeft het

consortium onder leiding van het N100 beslist om een voorstel in te dienen om het project te verlengen. CEGESOMA zou hier opnieuw bij betrokken zijn en verder verantwoordelijk zijn voor de identificatie en integratie van relevante collecties. De aanvraag werd begin september ingediend. Het is nu wachten op het resultaat van de evaluatieronde en de beslissing van de Europese commissie.

De laatste evoluties van EHRI kan u volgen op de website (www.ehri-project.eu), waar u ook kan intekenen op de Nieuwsbrief.

DL / VVD

STUDIEDAG JONGE HISTORICI 2014

Op **25 april 2014** ontving het CEGESOMA een nieuwe lichting jonge historici die hun masterthesis kwamen voorstellen. Twee thema's stonden die dag op de agenda: **België en het buitenland**, en de **Eerste Wereldoorlog**.

Alhoewel het belang en de interesse voor de Eerste Wereldoorlog in dit herdenkingsjaar een evidentie zijn, vormt de Grote Oorlog al verschillende jaren een onderwerp van heel wat masterscripties. **Kristof Loockx** (U Gent) opende de studiedag met een analyse van het profiel van de studenten aan de vernederlandsste universiteit van Gent, in vergelijking met de Poolse universiteit van Warschau. Vervolgens stelden **Arnaud Charon** (ULB) en **Fabian Van Wesemael** (U Gent) hun onderzoek naar artsen en het profiel van verpleegsters voor.

Met de groeiende aandacht voor de beeldvorming en herinnering van de Grote Oorlog, kwam ook de herdenking van 11 november in Franstalig België aan bod in de paper van **Emeline Wynants** (ULg). Debatten rond de thematiek van de herdenkingen waren het onderwerp van de bijdrage van **Annelien Noppe** (U Gent), terwijl **Karla Vanraepenbusch** (*Université de Neufchâtel*) sprak over het netelige thema van de musealisering van de Grote Oorlog.

Het tweede deel van de studiedag was meer gevarieerd, maar daarom niet minder interessant. Diverse internationale thema's brachten ons via Perzië en Rusland tot in de Verenigde Staten. **Lars Vanreppelen**

(KU Leuven) had het over de Belgisch-Britse relaties in verband met de Perzische kwestie, **Andreas Bovin** (VUB) over het belang van de olie sinds de Suez-crisis. Vanuit een biografische benadering sprak **Michaël Vandenbroeck** over de beeldvorming van Rusland door Belgen in het begin van de twintigste eeuw. Het gender-perspectief kwam tot uiting in de bijdragen van de twee laatste sprekers: **Anaïs Masure** (U Antwerpen) behandelde de vrouwelijke migratie naar de Verenigde Staten vóór de Eerste Wereldoorlog, **Nikita Vos** (U Gent) sprak over de Vlaamse militante Marie Belpaire en haar engagement in de strijd tegen prostitutie en vrouwenhandel. Een studiedag waarin de uiteenlopende facetten van het onderzoek in de Belgische universiteiten goed werd weerspiegeld.

CK

De onrust in Perzië (Iran) is veroorzaakt door de olieontginning door de Engelsen. Foto: de voorgevel van de Britse ambassade, aan de binnenzijde gebarricadeerd en zwaar bewaakt door het leger, voor 1945. (CEGESOMA, nr. 152282)

STUDIEDAG

Wereldoorlog I en nationale identiteiten in België

Op **woensdag 7 mei 2014** co-organiseerde het CEGESOMA een studienamiddag samen met de Koninklijke Vlaamse Academie van België (KVAB), onder de titel 'Oorlog en Nationale Identiteit. België en Vlaanderen in de Eerste Wereldoorlog'. De studienamiddag vond plaats in de gebouwen van de **Koninklijke Vlaamse Academie in Brussel**.

Ook voor de ontwikkeling van de nationale identiteiten in België betekende de Eerste Wereldoorlog een belangrijk breukmoment. WO I wordt immers door vele experts nog altijd beschouwd als de geboorte van het anti-Belgische Vlaams-nationalisme en zo het begin van het einde van de Belgische unitaire staat. Ondanks het historische belang van WO I op dat vlak is het thema van nationale of regionale (sub-) identiteiten in België niet erg aanwezig als thema in de huidige overdaad aan WO I-herdenkingsactiviteiten.

Die vaststelling, was de aanleiding voor CEGESOMA om dit thema te programmeren op een studienamiddag in de KVAB. Minister van Staat **Mark Eyskens** sprak het openingswoord uit, in zijn hoedanigheid als voorzitter van het Academisch Cultureel Forum van de KVAB. De jonge Gentse historicus **Bruno Yamine** mocht de spits afbijten. Hij sprak over zijn recente onderzoek met betrekking tot de ideologische basis van de Duitse *Flamenpolitik*. Na hem sprak **Lode Wils**, wellicht de allergrootste specialist op dit

terrein. Hij sprak eveneens over impact van de Flamenpolitik op het activisme, de Frontbeweging en het naoorlogse Vlaams-nationalisme. Net als Yamine wees Wils nog eens op de radicaliserende erfenis van het activisme op de Vlaamse beweging. Zijn stelling kan als volgt worden samengevat: nadat koning Albert I en de antiklerikale publieke opinie een Vlaamse gelijkberechtiging met Wallonië afwezen, eerst in Loppem in november 1918 en daarna 'definitief' in 1923, groeide de kloof tussen Vlaanderen en België geleidelijk uit tot een breuk, verder aangewakkerd door de Groot-Nederlandse beweging, de *Flamenpolitik*, de verrechtsing van het Vlaams-nationalisme en uiteindelijk de Vlaamse-nationale collaboratie in de Tweede Wereldoorlog.

De Gentse historicus **Antoon Vrints** gebruikte een heel ander perspectief, namelijk dat van de rol en betekenis van het Belgische oorlogsnationalisme van onderuit. Was WO I werkelijk het orgelpunt van het Belgische nationale gevoel? Vrints beargumenteerde dat met name lagere bevolkingsklassen zich vooral een Belgisch nationaal gevoel toe-eigenden vanuit de specifieke materiële ontbering van WO I, niet zozeer als een duurzaam ideologisch afzetten tegen – bijvoorbeeld – de bezetter. Dit verklaart mogelijk waarom het Belgische nationale gevoel misschien minder duurzaam was bij bepaalde groepen dan we soms aannemen. De Antwerpse historicus **Maarten Van Ginderachter** tot slot, sprak over de rol van WO I in het langzame uiteengroeien van de Belgische

staat. Ten eerste wees hij erop dat de these-Wils – het anti-Belgicisme van de Vlaams-nationalisten als een Duits product – grotendeels klopt maar niettemin ons de aanwezigheid van Vlaamse etnische denkbeelden en anti-Belgische tendenzen vòòr 1914 kunnen doen onderschatten. Ten tweede plaatste hij vraagtekens bij de mythe van de taaldiscriminatie van het Nederlands binnen het Belgische frontleger. Van Ginderachter wees erop dat we voor deze beeldvorming vooral afhankelijk zijn van de bronnen vanuit de

Vlaamsgezinde Frontbeweging zelf. Hij riep dus op tot meer onderzoek over de reële verhoudingen in het Belgische frontleger op basis van meer gediversifieerde bronnen. Meer bepaald zou gericht onderzoek naar het tussenkader van onderofficieren die feitelijk de bevelen doorgaven aan de (Nederlandstalige) soldaten belangrijk zijn.

Het panelgesprek en de plenaire discussie achteraf werd gemodereerd door **Rudi Van Doorslaer**.

NW

De drieëntwintigste Ijzerbedevaart, symbool van het Vlaams nationalisme, 23 augustus 1942. (CEGESOMA, nr. 11895)

BEELDEN DIE (DE)MOBILISEREN

Sociale bewegingen en iconografie in de 20ste eeuw

Van **19 tot 21 maart 2014** organiseerde de **universiteit van Namen**, in samenwerking met het CEGESOMA, CARHOP en IHOES, een colloquium over sociale bewegingen en hun iconografie. Het doel was om de potentiële rollen te definiëren die beelden hebben gespeeld bij de opkomst en de mobilisatie van verschillende sociale bewegingen, of, omgekeerd, bij de tegenstand ertegen of de demobilisatie ervan. De begrippen 'beeld' en 'sociale beweging' werden daarbij zeer breed geïnterpreteerd. Wat betreft

het eerste kwamen zowel de fotografie, affiches, kranten en audiovisuele bronnen aan bod in de lezingen; wat betreft het tweede ging het om politieke, feministische, syndicale, professionele en artistieke bewegingen.

Verschillende vragen kwamen meteen bovendrijven. Hoe probeert een sociale beweging het beeld dat

de media van haar schetst te controleren? Welke beelden gebruikt ze zelf om haar leden te verbinden of om haar eisen duidelijk te maken? Wat zijn de gevolgen van de mediatisering op de sociale bewegingen zelf? Spelen de kranten,

filmbeelden en de televisie, al naargelang de omstandigheden, de rol van megafon, domper of katalysator ten opzichte van protestbewegingen? Hoe verzekert een buitenstaander – een kunstenaar of journalist bijvoorbeeld – zijn legitimiteit als spreekbuis van een beweging waar hij of zij zelf geen deel van uitmaakt? Is het mogelijk om typische eigenschappen te vinden van beelden die als protest worden gebruikt? De meeste van deze vragen die op het colloquium werden behandeld hebben betrekking op het gebruik van beelden, op hun reële impact, eerder dan op de analyse van de beelden op zich. Hoewel de overtuigende kracht van beelden voor de meesten onder ons een vanzelfsprekendheid is, zijn zij in feite slechts dragers in dienst van een zaak die de echte motor van de actie is. Verschillende lezingen stelden ook de vraag naar de symbolische eigendom van beelden en hun hergebruik in verschillende contexten, soms om tegengestelde boodschappen over te brengen.

Naast deze wetenschappelijke, historische benadering van iconografische bronnen, werd in verschillende bijdragen ook nagedacht over hun archivering, met name in het licht van de opkomst van nieuwe technologieën en het veranderlijke karakter van beelden die op het web worden gepubliceerd.

Een publicatie is in voorbereiding.

FG

Affiche van het colloquium:
Edmond Dubrunfaut, *Le départ des grévistes*, 1945.
(Collectie IHOES)

SCHAARSTE EN RAVITAILLERING tijdens de Tweede Wereldoorlog in bezet Europa

Het documentair onderzoeksproject van het Herder-Instituut in Marburg, met het CEGESOMA (**Dirk Luyten**) als Belgische partner, ter voorbereiding van een bronnenpublicatie over het dagelijks leven in door Duitsland bezet Europa (zie het vorige *Berichtenblad*), krijgt concreet vorm nu de zoektocht naar de bronnen is afgerond. De focus ligt op schaarste en ravitaillering, kwesties die hun stempel drukten op het dagelijks leven en waarvan voor velen het naakte overleven de inzet was.

De laatste bronnen over dit thema werden vorig jaar verzameld en van een annotatie voorzien. Dit werk bleek tijdrovend omdat diende gezocht naar heel specifieke thema's, gedefinieerd in een raamwerk van topics dat een vergelijking tussen de verschillende bezette gebieden moet mogelijk maken. Dit is een bijzonder interessante oefening omdat kwesties aan bod komen die in de nationale historiografie verwaarloosd werden. Andere moeilijkheid is dat de bronnen de individuele ervaring van de schaarste moeten documenteren. Ook dit noopt ertoe de klassieke paden te verlaten.

Onze collectie, bijvoorbeeld de dagboeken, leverde in vele gevallen het gepaste materiaal, maar dat was niet altijd het geval. Andere archiefdepots werden geprospecteerd op zoek naar archieven van

bedrijven, controlediensten en zelfs een agenda waarin de vrouw des huizes haar dagelijkse uitgaven bijhield...

Boek en website

Doel van het project is de bezetting vanuit een transnationaal perspectief te benaderen en bronnen ter beschikking te stellen voor internationaal onderzoek. Daarom worden alle bronnen naar het Engels vertaald. Dat dit een tijdrovend proces is ligt voor de hand, ook omdat de bronnen moeten getranscribeerd worden naar een gebruiksvriendelijk ICT-formaat. Dit proces is momenteel aan de gang. Er wordt gewerkt aan een website, die naast het boek zal dienen om de bronnen te publiceren.

Parallel worden de resultaten van het project aan de onderzoekswereld voorgesteld, bijvoorbeeld tijdens de **Historikertag in Göttingen in september 2014**. Om nog andere thema's die hun stempel drukten op het dagelijks leven, zoals (verplichte) arbeid op dezelfde wijze te documenteren wordt gezocht naar voortgezette financiering. Het CEGESOMA (**Dirk Luyten**) blijft daarbij de Belgische partner.

Aardappelen waren de basis van de voeding van de doorsnee Belg. Het eerder banale product was schaars geworden, want op de bon en werd druk verhandeld op de zwarte markt. Foto van 24 juni 1943. (CEGESOMA, nr. 3902)

DL

ACADEMISCHE PERSPECTIEVEN 2015

De 'Academische Activiteiten' hebben vooral gemeen dat ze in eerste instantie gericht zijn naar een academisch publiek van historici. In 2015 tracht CEGESOMA de gelegde basis te consolideren en tegelijk nieuwe mogelijkheden te benutten. Wat dit laatste betreft, zijn vooral de Europese kanalen binnen het zogenaamde Horizon 2020 programma belangrijk.

Het fundamentele historische onderzoek zet vooral stappen vooruit dankzij de met externe gelden gefinancierde onderzoekers. Het is daarom jammer dat van de diverse in 2014 ingediende **BRAIN**-projecten er slechts één werd goedgekeurd voor financiering. Dit goedgekeurde project heet **MADDLAIN** en heeft als onderwerp **het onderzoek naar gebruikerspraktijken van de bezoekers van de websites binnen de pool Documentatie**, een belangrijk onderzoeksthema dat echter niet direct historisch georiënteerd is.

De belangrijkste uitdaging in 2015 wordt wellicht het Europese **Horizon 2020** programma, dat grootschalige onderzoeksprojecten financiert rond vooraf opgelegd thematische calls. Met name de openstaande call rond *'Reflective Societies. Cultural Heritage and European Identities'* biedt veel mogelijkheden. Dit soort projectaanvragen vergen een grote tijdsinvestering, maar dat dit loont bewijst een concrete realisatie die volgend jaar gepresenteerd zal worden. Op **26 maart 2015** immers wordt in het **Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften** het nieuwe digitale onderzoeksplatform van de **European Holocaust Research**

Infrastructure (EHRI) aan de wereld gepresenteerd. Dit door het Amsterdamse NIOD gecoördineerde Europese project, waarbinnen CEGESOMA enkele werkpakketten leidde, zet nieuwe Europese standaarden voor geïntegreerde bronnenontsluiting in een digitale onderzoeksomgeving.

In 2015 zullen we ook enkele belangrijke vruchten plukken van het academisch werk dat rond de Eerste Wereldoorlog (WO I) wordt verricht. De lezingenreeks rond de **Historikerdialoog** wordt voortgezet, met een programma dat aanzienlijk rijker gevuld is dan dat van de voorbije jaren (zie het artikel over de *Historikerdialoog*). De twee lopende **BRAIN** onderzoeksprojecten rond WO I (namelijk *'The Great War from Below'* en *'MEMEX' ('Recognition and Resentment: experiences and memories of the Great War in Belgium')*) zullen in 2015 ook naar buiten komen met enkele initiatieven. Binnen MEMEX (dat namens CEGESOMA door **Chantal Kesteloot** wordt opgevolgd) zullen in 2015 diverse theoretische en methodologische seminars worden georganiseerd (<http://www.memex-ww1.be/>). In het kader van het andere **BRAIN** project, organiseren de partners op **3 maart 2015** het congres *'The Great War From Below: tussen individuele levenslopen en collectieve ervaringen. Nieuwe bronnen en perspectieven'*. Dit congres zal doorgaan op het Algemeen Rijksarchief en Brussel en heeft als kernvraag **hoe we moeilijk toegankelijke bronnen-collecties kunnen operationaliseren voor de sociale geschiedenis van WO I** en meer specifiek de individuele levensloopanalyse van diverse sociale groepen.

Een heel ander WO I-congres, is het door CEGESOMA op **14 en 15 oktober 2015** georganiseerde congres **'War&Fatherland. Nations, Identities and the First World War'** in het **Brusselse Egmontpaleis** (voertaal: Engels). Een reeks internationale en Belgische sprekers zullen twee dagen lang debatteren over de impact van WO I op de ontwikkeling van (sub-)nationale identiteiten in Europa. De bevestigde keynotesprekers zijn achtereenvolgens: **John Horne** (*Trinity College Dublin*), **Daniel Laqua** (*Northumbria University*), **John Breuilly** (*London School of Economics and Political Science*), **Peter Gatrell** (*Department of History, School of Arts, Languages and Culture University of Manchester*), **Elise Julien** (*Institut d'Études politiques de Lille*) en **David Edgerton** (*King's College London*). Overigens vermelden we ook dat wordt gewerkt aan een congres rond de historiografie van de Tweede Wereldoorlog, in samenwerking met het NIOD.

De **IUAP *Justice and Populations*** (zie artikel in het bulletin) blijft in 2015 een belangrijke motor van activiteiten. Een initiatief is het colloquium van **30 april 2015** aan de **Koninklijke Militaire School** over het **Belang van de Archieven van het Belgisch Militair Gerecht**. Dit colloquium focust op nieuwe vraagstellingen en methodologisch gebruik van dit soort archieven. In **november 2015** zal een (derde) internationale conferentie plaatsvinden van het door **Mélanie Bost** geleide WP3 (*'Justice, crisis and (at-) risk populations'*), ditmaal

rond de **verhouding justitiële systemen-bevolkingen in tijden van crisis en oorlog**. Op **19 maart 2015** zal ook een **gesloten workshop** worden georganiseerd in het CEGESOMA, rond ***Forced and coerced labour: comparing colonial spaces and global conflicts***.

Deze laatste activiteit past in de academische workshop-reeks van het CEGESOMA. De doelstelling voor volgend jaar is deze workshops meer dienstbaar te maken voor de ruimere onderzoeksagenda van het CEGESOMA. Voor volgend voorjaar zijn al drie workshops gepland, naast de reeds vermelde workshop ook nog rond de **inzet van historisch onderzoek binnen het veld van *transitional justice*** en ten tweede rond de **praktische onderzoeksinstrumenten binnen het veld van digitale geschiedenis**.

Deze en andere activiteiten zullen in 2015 meer in detail worden gecommuniceerd via onze website, nieuwsbrief en facebookpagina.

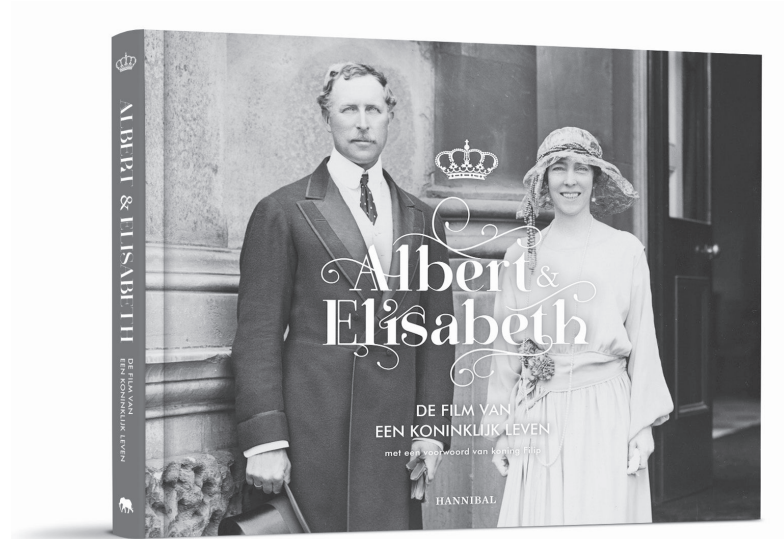
Anti-Duitse karikatuur uit 1914-1918. (CEGESOMA, collectie Jacques De Vriendt – Mores Roza, nr. 152433)

NW

ALBERT & ELISABETH

De film van een koninklijk leven

Dit boek biedt een originele blik op het vorstenpaar Albert en Elisabeth. Geïllustreerd met allerlei beeldmateriaal is het boek een catalogus bij de tentoonstelling *"Albert en Elisabeth. De film van een koninklijk leven"*, een initiatief van CEGESOMA in samenwerking met de CINEMATEK.

Zoals koning Filip in zijn inleiding benadrukt, is één van aspecten die zowel in de tentoonstelling als in de catalogus opvalt, het feit dat Albert I de eerste Belgische koning is die zich samen met de koningin aan de wereld voorstelt.

Zowel door de foto's als door wetenschappelijke bijdragen van de beste specialisten, biedt dit boek, samengesteld onder leiding van **Chantal Kesteloot** (CEGESOMA), een beknopt beeld van de werking van de monarchie, zowel

op openbaar als op privévlak. Diverse aspecten van het leven van vorstenpaar en koning worden uit de doeken gedaan. Behalve de protocollaire functie wordt ook zijn rol als hoofd van het leger getoond, als promotor van wetenschap zowel als zijn betekenis als cinefiel. Ook zijn er specifieke bijdragen over het gebruik van foto en film in die periode.

Rijkelijk geïllustreerd met foto's en beelden uit de films, biedt het boek een nieuwe kijk op de monarchie en op één van de meest emblematische vorstenparen uit de Belgische geschiedenis.

De catalogus met harde kaft heeft 156 bladzijden en kan worden besteld bij het CEGESOMA per email (Lieve Maes) of telefonisch (0032 2 5569207) tegen de uitzonderlijke prijs van 20 euro (excl. port) i.p.v. 24,50 euro (boekhandelsprijs).

CK

ONWILLIG BRUSSEL. EEN STUDIE OVER JODEN IN BRUSSEL

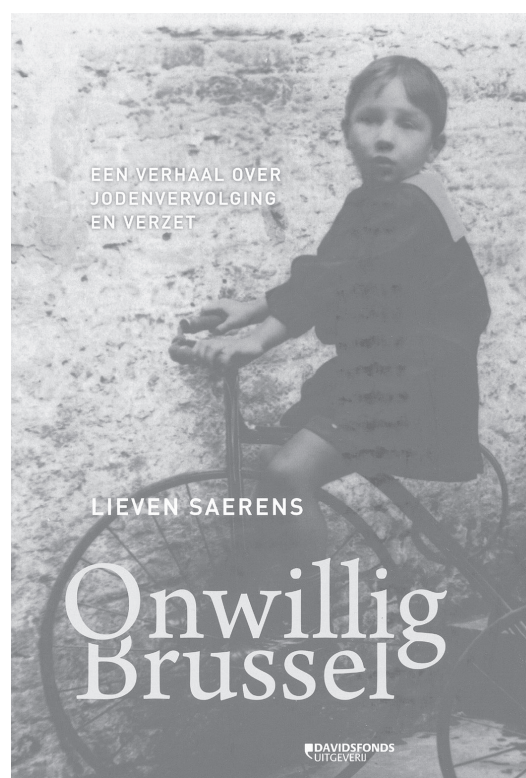
In september 2012, op basis van een verslag gevraagd aan het CEGESOMA, bood de toenmalige burgemeester van Brussel Freddy Thielemans zijn verontschuldigingen aan voor de medewerking van de Brusselse autoriteiten aan de vervolging van de Joodse bevolking tijdens de Tweede Wereldoorlog. Tevens vroeg hij aan het CEGESOMA een boek daarover te schrijven, wetenschappelijk onderbouwd en bestemd voor een breed publiek. CEGESOMA-onderzoeker en specialist in de Jodenvervolging **Lieven Saerens** zette zich aan het schrijven van dit boek. De studie kreeg een financieel steuntje van de Conferentie van Burgemeesters van Brussel en is in september van dit jaar verschenen, in het Nederlands en het Frans.

Aan de hand van de persoonlijke geschiedenis van families,aders, slachtoffers en omstaanders, wordt de lezer meegenomen in een eeuw Joods verleden in Brussel. Vanaf de jaren 1920 settelen duizenden Joden zich in Brussel op zoek naar een beter bestaan. *Onwillig Brussel* volgt hun levensverhaal vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Ook hun mede- en tegenspelers worden in het boek geportretteerd. Zo ontstaat een even indringend als genuanceerd beeld van een tragische periode in de geschiedenis van onze hoofdstad.

In *Onwillig Brussel* lees je over de Jodenrazzia's alsof je er zelf getuige van was. Maar even spannend en vol emotie zijn de verhalen over medeleven, georganiseerde hulp en verzet. Niet enkel de Brusselse stadsbestuurders blijken onwillig, ook en vooral de naaste burens verzetten zich tegen het onmenselijke van de nazivervolging. Uit dit boek borrelt het groot humanisme op van een multiculturele stad die toen al uit de band sprong.

Het boek van Lieven Saerens, *Onwillig Brussel. Een verhaal over Jodenvervolging en Verzet*, Leuven, Davidsfonds/CEGESOMA, 2014, 240 p., kan besteld worden bij het CEGESOMA (lieve. maes@cegesoma.be of 00 32 2 556 92 07) en kost 17,50 euro, portkosten niet inbegrepen i.p.v. 19,95 euro (winkelprijs).

LS

WIE HEEFT LAHAUT VERMOORD?

De Geheime Koude Oorlog in België

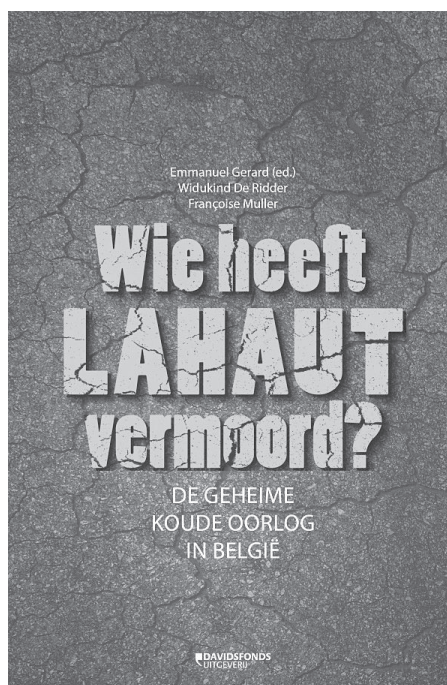
Begin 2015 verschijnt bij uitgeverij Davidsfonds het langverwachte onderzoeksrapport: *Wie heeft Lahaut Vermoord? De Geheime Koude Oorlog in België* van de historici **Emmanuel Gerard** (red.), **Widukind De Ridder** en **Françoise Muller**. Het boek vormt de neerslag van meer dan drie jaar intensief wetenschappelijk onderzoek. De auteurs nemen de lezer mee op hun speurtocht naar nieuwe aanwijzingen die een verrassend licht werpen op deze politieke moord en het gerechtelijk onderzoek dat er nadien niet in slaagde om de daders te ontmaskeren.

De auteurs stuiten bijvoorbeeld op een merkwaardig document dat verwijst naar meesterspion André Moyon en zijn naoorlogs anticommunistisch netwerk. Doorheen een spannende zoektocht, in zelden geopende of ongeopende archieven, worden geleidelijk de draagwijdte en de vertakkingen van dit netwerk blootgelegd. Een onontwarbaar web van belangen, leugens en intriges verklaart waarom het gerechtelijk onderzoek op niets uitdraaide. Zo wordt niet alleen nieuw licht geworpen op een 'vergeten' politieke moord uit 1950, maar ook een indringend beeld geschetst van het naoorlogse België. Een land dat verscheurd uit de Tweede Wereldoorlog kwam en waarin 'oude' elites zich krampachtig probeerden vast te klampen aan hun prerogatieven van

weleer. Een België van holdingkapitaal en zware industrie, waarin politieke en financiële elites met elkaar verstregeld waren en zich tegelijk bedreigd voelden door een nieuw 'sociaal contract'. Tegen de achtergrond van voortschrijdende democratisering en massificatie krijgt de moord op Lahaut een dimensie die tot vandaag actueel blijft.

De auteurs hebben een wetenschappelijk onderbouwd boek geschreven dat tegelijk wegleeft als een spionageroman.

WDR

NIEUWE PUBLICATIE OVER TRANSITIONAL JUSTICE

In maart 2014 werd het Engelstalige boek *'Transitional Justice and Memory in Europe (1945-2013)'* gepubliceerd in de prestigieuze *Transitional Justice* reeks van Intersentia. **Nico Wouters** was de editor en publiceerde samen met **Dirk Luyten** van CEGESOMA het hoofdstuk over de Belgische casus.

Dit boek is de rechtstreekse uitloper van het door CEGESOMA gecoördineerde project *'Transitional Justice after War and Dictatorship'*, dat liep tussen 2011 en 2012. De kern van het boek zijn de negen nationale case-studies: België, Frankrijk, Duitsland en Nederland als post-1945 landen; Spanje, Portugal en Griekenland als post-jaren 1970 casussen; en tot slot Polen en Hongarije als de post 1989 casussen. Twee conclusies, waaronder één van socioloog **Luc Huyse**, sluiten dit boek af.

De negen nationale hoofdstukken analyseren eerst de maatregelen die werden genomen na het respectieve breukmoment (1945, 1973-1975 en 1989). Vervolgens bekijken de auteurs hoe deze maatregelen doorwerkten op een langere termijn. Dit laatste betreft bijvoorbeeld herstelmaatregelen. Het gaat echter ook om de lange termijn impact van deze maatregelen op de collectieve herinnering. Als dusdanig tracht dit boek een historische basis te geven aan de integratie van geheugenstudies binnen het veld van *Transitional Justice*.

Centrale punten in de eindconclusie zijn onder meer: grote publieke of politieke incidenten rond het traumatische verleden, het spanningsveld tussen nationale 'herinnerings-politiek' en de culturele acties van specifieke herinnerings-gemeenschappen en de groeiende invloed van een mondiaal mensenrechten-paradigma. Dit laatste toont met name aan hoe internationale ontwikkelingen een gediversifieerde impact hebben in nationale casussen.

Het boek is verschenen als deel 17 van de *Transitional Justice* serie en kan besteld worden bij uitgever Intersentia. Het telt 416 pagina's en kost 75 euro.

Edited by Nico Wouters

Transitional Justice and Memory in Europe (1945-2013)

17
SERIES ON TRANSITIONAL JUSTICE

 intersentia

NW

HET *BELGISCH TIJDSCHRIFT VOOR NIEUWSTE GESCHIEDENIS*

Van de winter 2013 tot de herfst 2014, een vruchtbaar jaar

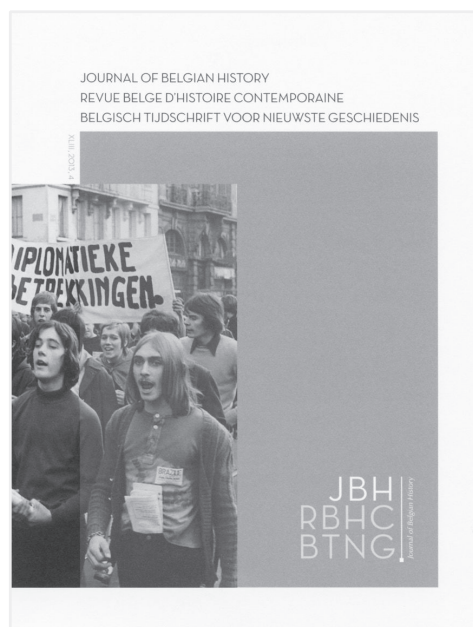
In december vorig jaar verscheen de tweede Engelstalige editie van het *Journal of Belgian History*. Met dit initiatief wil de redactie het historisch onderzoek over het eigentijdse België een grotere internationale zichtbaarheid geven. Zowel op politiek, economisch, sociaal en cultureel vlak heeft ons kleine land sinds 1830 een belangrijke rol gespeeld, in Europa en daarbuiten. Bovendien willen we ook buitenlandse historici te kans geven in het Engels te publiceren over Belgische geschiedenis. Twee van de vier artikelen in dit Engelstalig nummer zijn dan ook van een Amerikaanse en een Ierse historicus.

Dit voorjaar verscheen het eerste nummer van de jaargang 2014 en begin oktober rolt het dubbelnummer van de pers. In het kader van de herdenking van 1914 is het dubbelnummer dit jaar een themanummer Eerste Wereldoorlog (zie verder). Het Engelstalige nummer van december 2014 is reeds in volle voorbereiding en ook dit nummer komen diverse aspecten aan bod van de internationale dimensie van de Belgische geschiedenis.

De vernieuwing van het tijdschrift in 2012 is tevens gepaard gegaan met een nieuwe

website (www.journalbelgianhistory.be), waarop alle nummers een jaar na publicatie gratis te downloaden zijn en recente nummers kunnen worden besteld.

Dit **vierde nummer van 2013** bevat vier uiteenlopende artikelen en diverse rubrieken. In het Engelstalige nummer trachten we ook steeds de internationale dimensie van de Belgische geschiedenis aan bod te laten komen. De Ierse historicus **Vincent O'Connell** behandelt de assimilatiepolitiek door België van

Cover van vierde nummer van jaargang 2013 van het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* (238 p.).

de Oostkantons in de periode 1919-1940 en presenteert enkele verrassende resultaten. De emigratie van de bekende Gentse chemicus, uitvinder en industrieel Leo Baekeland naar de VS en zijn erkenning aldaar, worden uitvoerig beschreven in het artikel van **Joris Mercelis**.

De Amerikaanse historicus **David Hensley** analyseert het gebruik van de minderheidsretoriek door Franstaligen in Vlaanderen in de periode 1918-1932 en vergelijkt die met minderheden en andere Europese landen. Het laatste artikel is van **Kim Christiaens** en gaat over de sociale mobilisering in België tegen de Braziliaanse dictatuur tijdens de jaren 1970 en tegen de economische belangen en relaties van België met het Zuid-Amerikaanse land.

Naast een overzicht van recent doctoraatsonderzoek over de Belgische geschiedenis, bevat dit nummer ook meer beschouwende essay-stukken over transnationale geschiedenis, theoretische geschiedenis en ecologische geschiedenis.

Het **eerste nummer van 2014** bevat vier artikelen over het 20ste-eeuwse België. Het nummer presenteert analyses van enkele breuklijnen in de Belgische geschiedenis sinds de jaren 1930, alsook een diplomatieke uitstap naar Hongarije.

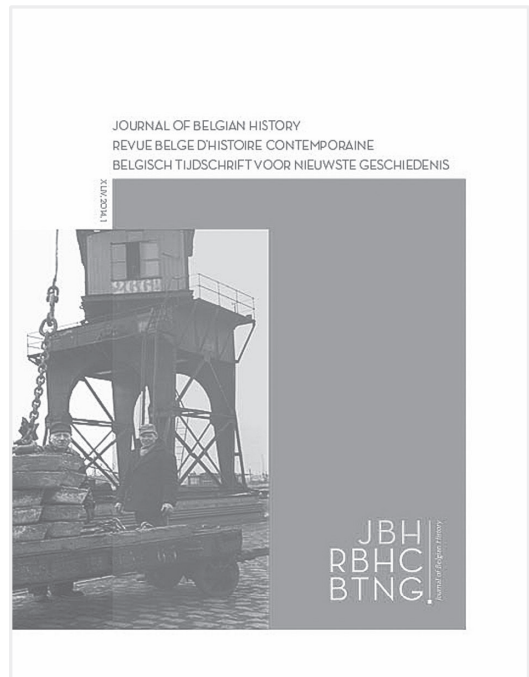
Karen Lauwers onderzoekt aan de hand van een analyse van Kamerdebatten over het gebruik van talen in bestuurszaken hoe de gelijknamige wet van 28 juni 1932 tot stand kwam. Hierbij legt ze processen van identificatie en uitsluiting bloot, waaruit

de spanningen binnen de taalgroepen duidelijk naar voor komen. Vooral de Franstaligen waren minder eenstemmig dan voorheen gedacht.

De Hongaarse historicus **Gergely Féjerdy** schetst een beeld van de Belgisch-Hongaarse diplomatieke relaties in het interbellum binnen een Europese context. Door de vijandschap van de Eerste Wereldoorlog waren die betrekkingen eerst vol wantrouwen, maar verbeterden in de loop van de jaren 1920. Enkele invloedrijke figuren, zoals ambassadeur Jacques Davignon, komen hierbij uitgebreid aan bod.

In haar bijdrage stelt **Ophelia Ongena** de vraag naar het regionale economische beleid tussen 1930 en 1959, dat in België, in tegenstelling tot andere Europese landen, pas laat tot stand kwam. De regionale expansiewet van 1959 kwam er na decennia van tegenkanting en was een sterke stimulans voor de Vlaamse economie. In de geschiedschrijving was er tot nog toe nauwelijks aandacht voor deze beleidsprocessen.

In hun artikel "Een breuklijn op de terugweg" analyseren **Nicolas Bouteica** en **Carl Devos** het aandeel

Cover van eerste nummer van jaargang 2014 van het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* (158 p.).

van sociaaleconomische thema's in partijprogramma's van de liberalen en socialisten in Vlaanderen tussen 1961 en 2010. In de jaren 1960 was er wat dat betreft een duidelijke breuklijn tussen beide partijen. Door de welvaartsstijging

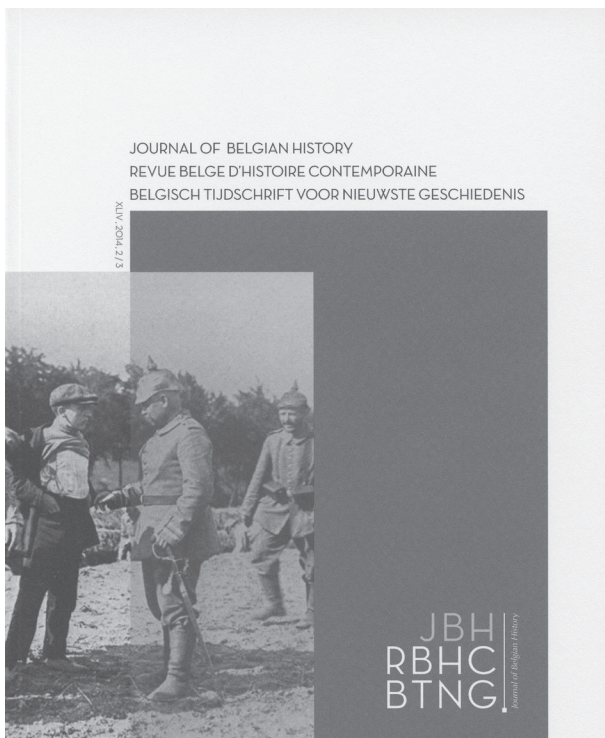
en het afgenomen klassenbewustzijn zijn de verschillen diffuser geworden, maar spelen ze toch nog een rol. Via een kwantitatief onderzoek, ontleend aan de politieke wetenschappen, wordt deze evolutie in detail getraceerd.

WE

THEMANUMMER EERSTE WERELDOORLOG VAN HET *BTNG*

Een eigenzinnige stem in het herdenkingsjaar

Cover van dubbel nummer (2/3) van jaargang 2014 van het *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* (328 p.).

Begin oktober is een themanummer van het BTNG verschenen onder de titel "1914-1918: Een maatschappij onder spanning". In de vloed van publicaties naar aanleiding van de herdenking van 1914, tracht het BTNG onontgonnen paden te bewandelen. Allerlei onbekende aspecten van het leven aan het front en in bezet België komen daarbij aan bod: Spioneren voor de vijand, protestanten aan het front, ter dood veroordeelde soldaten, clerus en verzet, evacuatie van burgers...

Antoon Vrints (U Gent) en **Axel Tixhon** (U Namur) zijn de gastredacteurs van dit themanummer, waaraan zowel doorwinterde historici als jonge vorsers meewerkten.

In een inleidend artikel identificeert **Antoon Vrints** drie grote spanningsvelden in de Belgische samenleving: de perceptie van (on)rechtvaardigheid, van de nationale gemeenschap en van het toelaatbare contact met de vijand. Dit waren in elkaar overlopende 'conflictzones' die worden weerspiegeld in de verschillende artikelen. Het gaat achtereenvolgens om spanning tussen de bezetter en het bezette land (**Mélanie Bost**, **Xavier Rousseaux** en **Stanislas Horvat**), tussen geëvacueerde Fransen en Belgen (**Mélodie Brassine**), tussen de lokale clerus en

de bevolking (**Valentin Malfait**), tussen soldaten en legerleiding (**Benoît Amez**) en tussen protestanten en Rooms-katholieken (**Aaldert Prins**). Het laatste artikel in dit nummer heeft een apart statuut.

Drie historici – naast Vrints ook nog **Bruno Benvindo** en **Benoît Majerus** – schrijven een kritische analyse van honderd jaar Belgische geschiedschrijving over de Eerste Wereldoorlog. Een delicate oefening die nieuwe inzichten maar ook voer voor discussie oplevert.

Ook de rubriek Debat kan niet om de Eerste Wereldoorlog heen. In vijf bijdragen wordt gereflecteerd over de manier waarop de televisie tijdens dit herdenkingsjaar aandacht besteedt aan honderd jaar

grote oorlog, zowel in documentaire als in fictie. **Chantal Kesteloot** en **Anne Roekens** schrijven over de documentaire *Trois journées d'Août 1914* van cineast **André Darteville**. Deze tweeledige documentaire onderzoekt de herinnering aan de Duitse slachtpartijen in Dinant en enkele dorpen in de Gaume, eind augustus 1914. **Bruno De Wever**, **Mark De Geest** en **Willem Erauw** reflecteren over de drukbekeken Vlaamse TV-serie *In Vlaamse Velden*, zowel vanuit het standpunt van de filmmaker als vanuit het perspectief van de publieksgeschiedenis.

Dit themanummer is tegelijk een dubbel nummer van het BTNG. Hierin worden zoals gebruikelijk ook de rubrieken recensies en doctoraten opgenomen.

WE

Alle publicaties kunnen bij het CEGESOMA worden besteld via mail (lieve.maes@cegesoma.be) of telefoon (0032 (0)2/556.92.07).

GECENSUREERDE KRANTEN UIT DE EERSTE WERELDOORLOG OP HET INTERNET

Een verplaatsing naar een leeszaal is niet langer nodig om gecensureerde dagbladen uit de Eerste Wereldoorlog te lezen. Deze kranten zijn raadpleegbaar op de website *The Belgian War Press* (warpress.cegesoma.be), waar eerder al de clandestiene pers uit beide wereldoorlogen werd gepubliceerd.

De Duitsers voerden de perscensuur in. Toch bleven kranten verschijnen. Ondanks de censuur zijn deze kranten een interessante informatiebron over de Eerste Wereldoorlog. Er komen heel uiteenlopende thema's aan bod zoals het nijpende voedseltekort of de monetaire chaos. De gecensureerde pers toont hoe de oorlog aan de bevolking werd voorgesteld.

Het federale digitaliseringsproject

De digitalisering van de gecensureerde pers uit de Eerste Wereldoorlog, waarvoor het CEGESOMA nauw samenwerkte met de Koninklijke Bibliotheek (KBR) werd gefinancierd door het Federaal Wetenschapsbeleid. CEGESOMA en KBR hebben zelf belangrijke krantencollecties uit de Eerste Wereldoorlog, maar om een zo ruim mogelijk aantal titels te kunnen aanbieden werd samengewerkt met andere bewaar- en erfgoedinstellingen. De meerwaarde is niet alleen de online-raadpleegbaarheid, maar ook het virtueel samenbrengen van papieren

collecties verspreid over verschillende instellingen. Een derde troef zijn de verbeterde zoekmogelijkheden. De lezer kan de kranten dag na dag doorbladeren, de klassieke manier om een krant te lezen. De digitale bestanden werden bewerkt met Ocr-software zodat het hele bestand doorzoekbaar is met een bepaald woord. Zo is het heel gemakkelijk om gebeurtenissen in een bepaald dorp tijdens de Grote Oorlog terug te vinden.

The Belgian War Press

De gedigitaliseerde kranten kunnen geraadpleegd worden op de website *The Belgian War Press*. Deze website is niet alleen een tool voor ontsluiting en raadpleging, maar geeft tevens contextinformatie over de gecensureerde (en clandestiene) pers tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het is de bedoeling van het CEGESOMA om deze unieke collectie bekend te maken bij het grote publiek en niet alleen bij gespecialiseerde onderzoekers. In 2013 vonden al bijna 11.000 gebruikers de weg naar warpress.cegesoma.be. De uitbreiding met de tienduizenden bladzijden gecensureerde pers uit de Eerste Wereldoorlog zal dit aantal ongetwijfeld nog sterk doen stijgen.

DL

DE GROTE OORLOG IN DE COLLECTIES VAN HET CEGESOMA

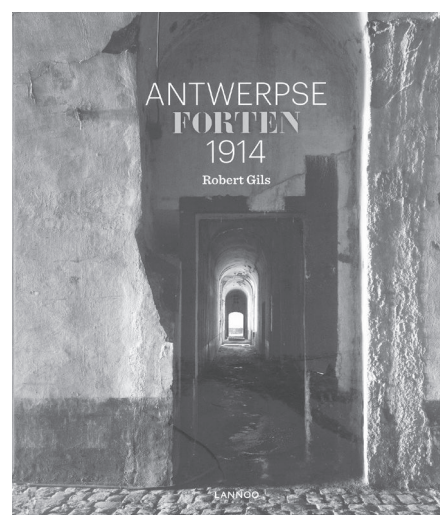
De *core business* van de instelling lag bij de oprichting in 1967/1969 op de Tweede Wereldoorlog. Pas sinds de jaren 1990 heeft het CEGESOMA zijn onderzoeksterrein uitgebreid naar de Eerste Wereldoorlog. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de documentatie m.b.t. de Grote Oorlog maar een klein deel uitmaakt van de collecties van de instelling. Al bij al gaat het daarbij toch om meer dan 5.000 bibliotheekreferenties, duizenden foto's en postkaarten, honderden vlugschriften en tientallen dagboeken en manuscripten, om alleen maar de soorten documenten te citeren die specifiek zijn voor de Eerste Wereldoorlog.

Dankzij vrij grote budgetten en een duwtje in de rug van het Algemeen Rijksarchief, dat een deel van zijn boeken over dit thema aan het CEGESOMA heeft geschonken, hebben we in een vijftiental jaar een interessant **bibliotheekbestand** kunnen aanleggen.

Trefwoorden zoals "wereldoorlog (1914-1918) – België" of "wereldoorlog (1914-1918) – veldtochten en veldslagen" leveren standaardwerken op. We denken bijvoorbeeld aan *L'épopée belge dans la Grande Guerre racontée par les écrivains et les combattants belges* (1923, 4 vol.) of aan *La Belgique et la guerre mondiale* (1928) van Henri Pirenne, een pionierswerk over dit thema.

Wanneer we een toen zwaar beladen concept als 'pangermanisme' nemen en dit linken aan de Eerste Wereldoorlog via de trefwoorden "pangermanisme – 1914-1918" en "pangermanisme – Duitsland – 1914-1918", krijgen we eveneens een interessant resultaat. De eerste term levert 16 titels op, waaronder de klassieker *Mitteleuropa* van Friedrich Neumann (1915), maar ook de recente studie over *La Wallonie et la Première Guerre mondiale. Pour une histoire de la séparation administrative* van Paul Delforge (2008). Daarnaast vinden we via dit sleutelwoord ook wetenschappelijke werken die echter hun politieke en polemische bedoelingen moeilijk kunnen verbergen, zoals *Flandern und Deutschland. Die Flamen und wir*, van Kurt Kerlen (1915).

Het trefwoord "imperialisme – Duitsland – 1914-1918" blijkt een nog rijkere oogst op te leveren: niet minder dan 42 titels, veelal in het Duits, naast werken in het Frans, Nederlands en Engels. Een bonte verzameling van de meest uiteenlopende werken en bronnenuitgaven, en ook werken die in de loop van de jaren zelf bronnen zijn geworden. Globaal zien we een overwicht aan Duitstalige werken, naast Angelsaksische. Franstalige en Nederlandstalige werken zijn minder talrijk. Vlaamse titels (werken of bronnen)

Cover van het fraai uitgegeven boek van Robert Gils, *De Antwerpse forten 1914*, Tielt, Lannoo, 239 p.

Persoonlijk lidkaart
uitgegeven door het
subcomité Breda van het
Belgische Rode Kruis, 1917.
(CEGESOMA, nr. 530796)

zijn vaak geschreven vanuit regionaal of lokaal perspectief. Recente werken zijn in het algemeen van hogere kwaliteit.

De lezer die verder wil zoeken via soortgelijke combinaties (bijvoorbeeld “pangermanisme – België”) zal op zijn intellectuele speurtocht onontbeerlijke werken vinden. Ook andere “gevoelige” thema’s zijn goed voorzien: het trefwoord “wereldoorlog (1914-1918) – België – activisme” bv levert 146 titels op.

In het **archief** bevatten in het bijzonder de archiefreeks AB, dagboeken en manuscripten, en de collectie vlugschriften heel wat waardevol origineel materiaal. Een tachtigtal (veld)dagboeken, schriftjes, losse teksten en andere egodocumenten, zowel manuscripten als uitgetikte exemplaren, illustreren verschillende aspecten van oorlog en bezetting in België. Meer dan de helft van deze documenten is in het Frans.

Qua themata komt het militaire aspect relatief het meeste aan bod. Een aantal jonge mannen, vooral van de “betere standen”, schrijven – soms dag aan dag – hun bevindingen in de bewegings- en de loopgravenoorlog lang of kort neer.

Een tweede thema wordt gevormd door de egodocumenten van burgers achter het front die men onder de hoofding “leven van alledag” zou kunnen ordenen. Dit wordt beschreven vanuit verschillende steden, families, beroepen en leeftijdsgroepen.

En dan zijn er nog teksten die een zeer specifieke invalshoek hebben, gaande van een kopie van de *Erinnerungen aus dem Weltkrieg 1914/1918* van generaal Ludwig von Falkenhausen, gouverneur-generaal na von Bissing tot de *Geschiedenis van den duiker aan den grenssteen 26 van de Zuid Willemsvaart*, zijnde de herinneringen van mensensmokkelaar Louis Peeters 1915-1918.

Praktisch kan de lezer via het zoeken in de catalografie met trefwoorden “wereldoorlog (1914-1918)” en “guerre mondiale (1914-1918)” op de site www.cegesoma.be de beschrijving van al deze documenten terugvinden.

In de collectie vlugschriften bewaart CEGESOMA een omvangrijk bestand bestaande uit honderden foldertjes, strooibrieven, ravitaillingsdocumenten, reclame, kleine brochures, formulieren en identiteitsdocumenten, programma’s en andere vooral niet-persoonlijke documenten uit de oorlogsperiode 1914-1918 bestemd voor een breed publiek in het bezette land en in onbezett gebied (Frankrijk, Groot-Brittannië en Nederland).

Inhoudelijk gaat het onder meer om de gevluchte Belgen in Engeland en Nederland (o.a. liefdadigheid en cultuur, internering van soldaten in Nederland), hulp en voeding in het bezette land, Duitse propaganda, pro-geallieerde, pro-

Belgische (met als emblematische figuren Albert I, kardinaal Mercier...) en anti-Duitse clandestiene propaganda. Voor een aantal aspecten van het dagelijks leven van de Belgische niet-combattanten en met betrekking tot de propaganda-oorlog is dit bestand dus zeker de moeite van het raadplegen waard.

Qua **iconografie** heeft het CEGESOMA als sinds vele jaren een actieve aanwinstenpolitiek m.b.t. fotografische fondsen i.v.m. de Eerste Wereldoorlog. De meeste foto's die we hebben verzameld gaan over de militaire aspecten van de oorlog. Zo bevat het hoofdfonds "Eerste Wereldoorlog" negatieven over het luchtleger, de Belgische artillerie, Franse ruitserij en de verschillende slagvelden. De collectie De Bremaecker en het fonds Blondeel vervolledigen dit militaire panorama met beelden van achter het front: Oostkerke, Ramskapelle, Veurne, Lampernisse, enz. We hebben ook beeldmateriaal ontvangen over het dagelijkse soldatenleven. In dat verband zijn de albums van de familie Ponchau, de collectie Louis Chantrenne en de fondsen Greindl, Timmermans, Loxhay en Willemaers het vermelden waard. De kleindochter van Gustave Duchesne bezorgde ons 300 foto's van haar grootvader, over de omzwervingen van Belgische pantserwagens van Brest naar Zbarraz en Gladki Zborow.

Enkele kleinere verzamelingen geven ons inzicht in andere aspecten van de periode 1914-1918: het politieke leven, sociale toestanden en de economie in oorlogstijd. De 475 foto's van Janine Binon brengen een getuigenis van het leven van verpleegsters in het hospitaal 'L'Océan' in De Panne en de school 'Koningin Marie-José' in Wulveringem.

Het fonds André Drouart getuigt van het krijgsgevangenenleven in het kamp van Alten-Grabow. Tenslotte heeft de verzameling Dumortier onze collectie verrijkt met een duizendtal foto's die zijn velddagboeken tijdens het conflict illustreren. Naast foto's bewaart het CEGESOMA ook postkaarten over de Eerste Wereldoorlog (collecties Jacques De Vrient-Mores Roza, Pascalle Van Dinter, Thiebault, Dochain en Léon Schillings), en een aantal affiches.

Belgische soldaten in een loopgraaf, 1916. (CEGESOMA, fonds Goethals/Gremers, nr. 589145)

Erkenning in de loopgraven van Gladki (Galicie) tijdens de omzwervingen van de Belgische pantserwagens in Rusland, 1915-1916. (CEGESOMA, fonds Gustave Duchesne, nr. 298718)

AC / FG /
FM / DM

ARCHIEFAANWINSTEN

Van de modder van de IJzer tot het noeste werk van patriottische verenigingen na 1945

Sinds het verschijnen van de vorige Berichtenblad heeft CEGESOMA opnieuw verscheidene kleine en grote archiefaanwinsten kunnen optekenen die bijna een eeuw Belgische geschiedenis betreffen. Graag signaleren we hier de belangrijkste acquisities die thematisch beginnen in 1914 en eindigen in de jonge 21ste eeuw met het onafwendbare verdwijnen van de organisaties die van de herdenking en de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog hun levensredenen hadden gemaakt.

De oudste documenten hebben betrekking op de **Eerste Wereldoorlog** met het oorlogsarchief van onderluitenant Antoine Dumortier aan de IJzer en het archief Robert De Smet, een jong politiek gevangene tijdens de eerste Duitse bezetting.

Dan maken we een sprong naar de **mobilisatieperiode 1939/40** met het archief van de neutralistische *Ligue de l'Indépendance Nationale* met haar spilfiguur Pierre Nothomb en heel wat sympathisanten van het establishment. Zoals men weet kwam na de achtiendaagse veldtocht voorlopig het hele Belgische leger in krijgsgevangenschap terecht. Die periode vormt het onderwerp van de documenten Alphonse Prumont die in het Stalag IVA terecht kwam.

De **bezettingsperiode 1940/44** als dusdanig leverde verschillende verzetsarchieven op.

Wij noemen het archief (meestal clandestiene verslagen) van de "lijn" Jean (omstreken Diest-Leuven). Overigens was een van de leden van de groep de latere liberale voorman Omer Vanaudenhove. Ook werd een historische microfilm van de verzets-inlichtingendienst *Bayard* verworven met clandestiene berichten over de Duitse bezetter en de collaboratie ten behoeve van de Belgische diensten in Londen. Idem voor de inlichtingendienst Rivert die o.a. een lijn had naar Zwitserland (documenten Justin Duchamps). Tenslotte is er het archief Achille Jaupart, een van de vele clandestiene inlichtingsagenten aangehouden door de bezetter.

Naast het verzet komen ook andere thema's aan bod. De economische politiek "van het minste kwaad" vormt het onderwerp van een bestand met de titel "Documenten van de *Société Générale*" 1941-47. Een realistisch beeld van de spoliatie van joodse goederen wordt gegeven in de documenten van de familie Misguich over de "overname" in 1940 van de Brusselse *Agence belge des Grandes Éditions* door een lid van de Italiaanse fascistische kolonie in de hoofdstad.

Wat de oorlogsperiode betreft, verwijzen we nog naar een interessant documentair bestand dat het jaar 1940 maar ook uiteenlopende aspecten van de volgende jaren (joden, Duitse repressie, Leopold III...) betreft.

Zoals ondertussen een gewoonte geworden, kregen we ook een aantal

bestanden in ons bezit **gevormd in de jaren na 1945**. De Koningskwesie, in het bijzonder in het Leuvense, komt aan bod in het archief van Romain Hans. De aspecten 'politieke riten en plechtigheden' en herdenking/herinnering, en wel tot zeer kort geleden, komen ruimschoots aan bod in het archief Frans Meeus, oud-secretaris van de verenigde vaderlandslievende verenigingen Mechelen-Leuven. Hetzelfde thema vindt men in het archief Frans De Schouwer, voorzitter van "De Nationale Strijders 1940-45".

De Unie van Inlichtings- en Actiediensten (KUIAD/RUSRA) vertrouwdde ons de volledige naoorlogse ledenfichier van de verzets- en sabotageorganisatie Groep G toe.

Wij verwierven verder een uitgebreid naoorlogs deelarchief van Jacques Veldekens, verantwoordelijk voor de zgn. zending Samoyede (voorbereiding heropstarting radiouitzendingen na de bevrijding) over de activiteiten en

de erkenning van de groep en over de activiteiten van Veldekens als jurist ivm het internationaal oorlogsrecht.

Tenslotte komt ook Congo weer aan bod met een collectie basisdocumenten ivm de fameuze economische, financiële en sociale Belgisch-Congolese conferentie te Brussel in april 1960.

Als onderzoeksarchief ditmaal twee kleinere bestanden. Nico Theunissen bezorgde ons de werkdocumenten voor zijn scriptie over de Belgische animatiefilm tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een ander bestand werkdocumenten betreft de Koninklijke Vlaamse Academie van Wetenschappen tijdens de bezetting.

Tot besluit het archieffonds '**Dagboeken en manuscripten**' waarin weer heel wat nieuws viel te rapen. De overgrote meerderheid van de schenkingen betreft de Eerste Wereldoorlog (teken des tijds!)

Verzetslui met een Amerikaanse officier na de Bevrijding. (CEGESOMA, fonds André Cauvin, nr. 136754)

de gebeurtenissen van mei 1940 en het verzet (beiden klassiekers).

Wij pikken er enkele uit, zoals de Gevangenisdagboeken van Josepha Siret en herdenkingsregister, 1917-1918 (3 delen); 'De Wereldoorlog van 3 augustus 1914 tot den Wapenstilstand', een eigenaardige kroniek in versvorm uit 1918 door Romuald Borghouts (187 pp.); het levendige *Récit de guerre de mai-juin 1940 et de notre fuite en Vendée* door François-Xavier van der Straten Waillet en Marie-Thérèse Moretus Plantin de Bouchout; het gelegenheidswerk uit 2014 *Les unités et les*

volontaires méconnus de la Régie de la Marine au Royaume-Uni 1940-1945 door Georges Billet en de haalbaarheidsstudie 'De Joodse vlucht uit België naar Zwitserland tijdens en voor de Tweede Wereldoorlog' door Simon Nicholson.

Met de jongste aanwinsten maakt CEGESOMA dus weer zijn opdracht waar: het verzamelen van bronnen uit en over alle aspecten van de 20ste eeuwse conflict-geschiedenis in België.

Met dank uiteraard aan alle schenkers en bruikleengevers...

DM

TOEGANKELIJKHEID VAN DE COLLECTIES VAN HET CEGESOMA AANZIENLIJK VERBETERD

In de zomer van 2014 voerden we enkele wijzigingen door in onze website (www.cegesoma.be). We deden dat vooral om de toegang tot onze documentatie te vergemakkelijken. De rubriek "Zoeken in collecties" bevat voortaan de knop "Catalogi", die toegang geeft tot onze **algemene catalogus**, maar ook tot onze **gespecialiseerde catalogi** die in het verleden moeilijker terug te vinden waren (affiches, interviews, uitzendingen van *Jours de guerre*, geluidsarchieven over het onderzoek naar het dagelijks leven tijdens de bezetting, geluidsarchieven van *Radio Bruxelles*, video- en Dvd-collecties, VRT-uitzendingen *De Nieuwe Orde*). Dezelfde knop "Catalogi" leidt ook naar verschillende andere werkinstrumenten, waaronder de gezamenlijke catalogus van de federale bibliotheken.

In dezelfde rubriek "Zoeken in collecties", meer bepaald via de knop "Gedigitaliseerde documenten", vindt de gebruiker voortaan ook de weg naar onze **gedigitaliseerde documenten**. De toegang tot affiches, foto's, interviews, sommige archieven, vlugschriften en dagboeken wordt zo een stuk gemakkelijker. De nieuwe knop geeft een visueel aantrekkelijk overzicht van onze gedigitaliseerde archieven. Ook de krantencollecties uit beide wereldoorlogen, die werden gedigitaliseerd in het kader van de website *The Belgian War Press*, zijn via dit luik bereikbaar.

Ten slotte is er ook de nieuwe rubriek "Uw documenten overdragen". Personen die documenten willen schenken, overdragen of laten reproduceren met het oog op een betere bewaring, vinden daar de nodige uitleg. We vragen uiteraard wel dat de documenten betrekking hebben op de geschiedenis van de 20ste eeuw, en meer in het bijzonder op de conflicten die de Belgische geschiedenis hebben gemarkeerd sinds 1914.

FM

HET ARCHIEF VAN DE INLICHTINGEN- EN ACTIEDIENSTEN

Meer dan 40.000 persoonsdossiers vertellen de geschiedenis van het geheime inlichtingswerk tijdens de bezetting.

Najaar 1940. De Belgische regering in ballingschap, onder leiding van Hubert Pierlot, vestigt zich in Londen. Een van haar eerste bezigheden is het in leven roepen van efficiënte geheime inlichtingsdiensten. Een groot deel van de archieven van deze nieuwe Veiligheid van de Staat wordt bewaard in het CEGESOMA.

“De inlichtingsdienst die ik voor ogen heb moet zich niet alleen bezighouden met het opsporen van militaire inlichtingen. Zijn taak zal oneindig veel groter en deliquer zijn. Hij zal dag in dag uit elementen aandragen die de regering zullen toelaten om te peilen naar de toestand van de Belgische staat, zijn burgers, zijn bezetters en vijanden, en zijn vrienden”.

Met deze woorden richt Fernand Lepage, substituut bij de militaire auditeur, zich tot Roger Taymans, kabinetschef van premier Pierlot, kort na zijn aankomst in Londen op 5 november 1940. Enkele dagen later zet de 35-jarige Lepage zich ad interim aan het hoofd van de nieuw opgerichte Staatsveiligheid, die is georganiseerd naar het voorbeeld van de Britse geheime diensten.

In eerste instantie houdt de Veiligheid zich bezig met het verzamelen van een

maximum aan gevoelige informatie over de toestand in België. Geleidelijk aan wordt de activiteit verbreed naar de eigenlijke acties, de politieke oorlogsvoering en ontsnappingen uit het bezette land. Daardoor bevatten de archieven van de Staatsveiligheid erg nuttige bronnen over de activiteiten van de diverse inlichtingsdiensten (*Luc-Marc, Zéro, Clarence* e.a.), de organisaties die zich bezighielden met gewapende actie (*Groupe G, Nola...*), ontsnappingsnetwerken zoals *Comète* en diensten die zich bezighielden met politieke oorlogsvoering, zoals *Carol, Samoyède* en *Socrates*, dat hulp verschaftte aan werkweigeraars.

Op het einde van de oorlog besliste de Staatsveiligheid om het statuut van “Inlichtings- en Actieagent” (IAA) toe te kennen aan de personen die dit statuut aanvroegen en wiens verzetsactiviteiten van “uitstekende kwaliteit” waren. De toekenning van dit statuut gaf aanleiding tot allerlei onderzoeken en verklaringen door de rechthebbenden zelf, hun omgeving en hun directe oversten. De dossiers bevatten ook samenvattingen van de acties van de individuele agenten, persoonsfiches, enz.

Concreet bestaat het fonds van de Staatsveiligheid over de Inlichtings- en Actieagenten uit twee reeksen. Reeks 1 bevat **413 algemene documentatiedossiers** over de activiteiten van de Staatsveiligheid in Londen en de verzetsnetwerken op het terrein. Ze dateren meestal uit de oorlogsperiode

René Bruaux (midden) werd in maart 1942 gedropt in bezet België. Hij was eerst radio-operator voor de geheime dienst Zéro. Daarna werkte hij in Frankrijk mee aan het overbrengen van berichten naar Engeland. In mei 1943 keerde hij terug in Londen. Het jaar erop werd hij terug naar Frankrijk gestuurd, waar hij werkte voor het netwerk Ali-France. (CEGESOMA, nr. 64040)

(voor de inventaris van deze reeks: zoek in Pallas naar "Inlichtings- en Actiediensten IAD"). Reeks 2 bundelt de **persoonsdossiers die verband houden met de erkenning van verzetsdaden** tijdens de Duitse bezetting.

Recent maakte een van onze vrijwilligers een complete lijst van de persoonsdossiers. Vertrekpunt waren oude lijsten en een fichesysteem. Met het oog op een langdurige bewaring worden deze waardevolle dossiers

momenteel herverpakt in mappen en zuurvrije dozen.

Het fonds is raadpleegbaar in het CEGESOMA, maar voor consultatie van persoonsdossiers moet nog steeds toestemming gevraagd worden aan de Staatsveiligheid. Voor meer informatie over dit fonds (of over de procedure die nodig is om toegang te krijgen tot persoonsdossiers), kunt u via e-mail contact opnemen met Gerd De Coster (gerd.decoster@cegesoma.be).

FM / MR

DE BIBLIOTHEEK VAN HET CEGESOMA

2013-2014: een jaar in grijstinten ?

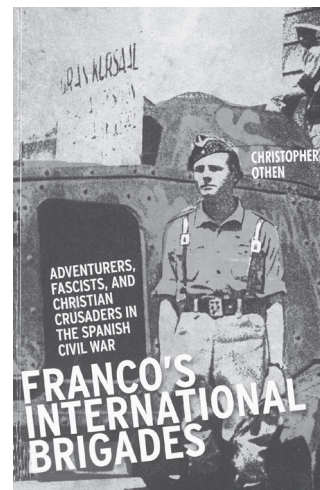
De bibliotheek van het CEGESOMA werd al sinds een aantal maanden in 2013 geconfronteerd met de gevolgen van een gedeeltelijke bevrozing van het werkingsbudget. Het gevolg is een gevoelige vermindering van de aankoop van nieuwe publicaties. Dit heeft wel een inhaalbeweging mogelijk gemaakt voor de invoer van antiquarische werken. De vermindering van het aantal publicaties over de periode 1939-1945, vooral in het Nederlands, heeft toegelaten om pijnlijke keuzes te beperken en de lacunes binnen de perken te houden.

Van de enkele honderden 'mooie werken', die we ondanks alles toch nog konden aankopen kunnen we enkele substantiële syntheses vermelden zoals de *Dictionnaire historique et critique du racisme* onder redactie van Pierre-André Taguieff, de *Dictionnaire du français sous l'occupation. Les mots de la Résistance, de la Collaboration et de la Vie quotidienne. France-Belgique (1940-1945)* van Serge Kastle of de *Dictionnaire de l'Italie fasciste* van Philippe Foro. Verder zijn er de meer klassieke werken zoals van Ben Stiel (*The battle of Bretton-Woods. John Maynard Keynes, Harry Dexter and the Making of a New World Order*), van Christopher Othen (*Franco's International Brigades. Adventurers, fascists and Christian crusaders in the Spanish Civil War*) of van Jan Lanicek en James Jordan (*Governments-in-Exile and the Jews during the Second World War*) zonder het nuttige boek *European Resistance in the Second World War* onder redactie van Philip Cooke en Ben Shepherd te vergeten.

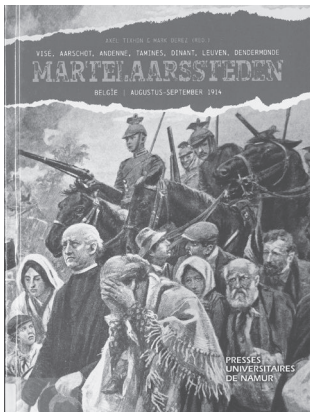
Boeken in het Nederlands waren minder in aantal en komen vooral van boven de Moerdijk. Ze handelen over de (politiek-) militaire geschiedenis (Alex Dekker, *Ook gij behoort bij ons: Het NSKK in de Lage Landen*; Dirk Starink, *De jonge jaren van de Luchtmacht. Het luchtwapen in het Nederlandse leger 1913-1939*; J.W. De Leeuw, *Gevallen voor Nederland. Nederlandse gesneuvelden in de meidagen 1940*) of over de concentratiekampen (Boyd Van Dijk, *Leven naast het kamp; Kamp Vught en de Vughtenaren, 1942-1944*; E.P. Wellenstein, *Nummers die een ziel hebben: persoonlijke ervaringen in Kamp Amersfoort, een concentratiekamp in Nederland*). Wijzen we, wat Vlaanderen betreft, naast de gebruikelijke 'historische' essays over identitaire of communautaire kwesties (Paul Dirix, *De Vlaams-Waalse fictie. Over België, Europa en het etno-liberalisme*) op de catalogus van een Gentse tentoonstelling, die een ruimere verspreiding had verdiend: het is immers een goede oefening in sociale semiologie rond een exemplarisch iconografisch corpus uit een periode in de Belgische hedendaagse geschiedenis: *Belgen in oorlog. Onbekende beelden, sterke verhalen* onder redactie van Bruno De Wever, Martine Van Asch en Rudi Van Doorslaer. Het boek is ook naar het Frans vertaald: *Belges en guerre. Images inconnues, histoires insolites*.

Overigens heeft het perspectief van de zeventigste verjaardag van de landing in Normandië geleid tot een stroom van gelegenheidspublicaties. Naast de heruitgave van enkele klassiekers verdient het onderzoek van Benoît Rondeau een vermelding, die met *Invasion! Le Débar-*

Cover van Christopher Othen, *Franco's International Brigades. Adventurers, fascists and Christian crusaders in the Spanish Civil War*, London, Hurst, 2013, 337 p.

quement vécu par les Allemands aangeeft hoe de zaken van de 'andere kant' gezien werden. Geen geringe prestatie in deze tijd van herinneringsconformisme!

Cover van *Martelaarssteden België : Augustus-september 1914: Visé, Aarschot, Andenne, Tamines, Dinant, Leuven, Dendermonde*, red. Axel Tixhon en Mark Derez, Namur, Presses universitaires de Namur, 2014, 458 p.

Behalve deze recente publicaties, is er de antiquarische verwerving en die is gelukkig substantieel.

In 2013 en de eerste helft van 2014 konden we in onze collectie een deel integreren van de persoonlijke bibliotheek van de overleden Vlaamse katholieke politicus Robert De Man over de **Amerikaanse generaals van de laatste wereldoorlog**, vooral van **Dwight D. Eisenhower**. We zijn gestart met de verwerking van de belangrijke collectie van de **'Bibliotheek voor Hedendaagse Documentatie'**, gevormd door een persoon sterk geïnteresseerd in aspecten van de **Koude Oorlog**. Ze bestaat voor een groot deel uit 'grijze literatuur', goed gekend door contemporaine historici, maar ook een uit een reeks brochures over de oorlog in Vietnam, de dekolonisatie in haar latere fase (Angola, Mozambique, en Rhodesië/Zimbabwe of Zuid-Afrika), evenals over een veelheid aan subversieve organisaties in Oost- en West Europa.

Via Ward Adriaens, adjunct-conservator van Kazerne Dossin hebben we bovendien verschillende **tientallen Nederlandstalige extreem - rechtse tijdschriften** verworven uit de periode 1975-2005, verzameld door het Anti-Fascistisch Front. Het gaat om titels als *Alarm*, blad van de gewezen VMO tot *Zannekin*, het orgaan van de Vlaams-nationalisten in Noord-Frankrijk.

Melden we tenslotte, naast andere giften die van Jan Olsen (gevolgen van beide wereldoorlogen) en het Sint-Lucas Instituut (boeken over het nationaal-socialisme).

En tot slot, ondanks alles 14-18...

In de herfst van 2013, met de herdenking van de Grote Oorlog in het vooruitzicht, manifesteerde zich een intellectuele opwinding in de lokale historische kringen, maar ook op federaal, regionaal en gemeenschapsniveau. Op dit moment (juli 2014) heeft deze agitatie, intellectueel gesproken, nog niet tot veel geleid.

Toch zijn er enkele tentoonstellingscatalogi die, hoewel niet echt vernieuwend, toch zeker het vermelden waard zijn: het gaat om een collectief werk enerzijds verbonden met de Luikse Universiteit (*1914-1918. Vivre la guerre à Liège en Wallonie*), anderzijds met de universiteiten van Namen en Leuven (*Martelaarssteden: Visé, Aarschot, Andenne, Tamines, Dinant, Leuven, Dendermonde. België Augustus-September 1914*) evenals enkele mooie punctuele verwezenlijkingen gewijd aan de herinnering van het conflict. We denken aan het mooie boek van Daniel Conraads en Dominique Nahoé, *Sur les traces de 14-18 en Wallonie. La mémoire du patrimoine*, maar ook aan het boek van Laurence van Ypersele, Emmanuel Debruyne en Chantal Kesteloot, over de herinnering aan 14-18 in de Brusselse straatnamen (*Brussel. De oorlog herdacht 1914-2014*), recent verschenen in het Frans onder de titel *Bruxelles, la mémoire et la guerre (1914-2014)*. En ook, waarom niet, de studie van Robert Gils (*De Antwerpse forten 1914*) dat aantoont dat het mogelijk is om militaire geschiedenis te verzoenen met een uitgave van hoogstaande esthetische kwaliteit. Voor het overige blijven we een beetje op onze honger.

AC

BEELD EN GELUID

Een overgangsjaar

Het CEGESOMA ging voort met het verwerven van **foto's** i.v.m. de **Eerste Wereldoorlog**, iets waarmee we in 2011 gestart waren. Verder werd onze collectie "**Oorlogskinderen**" met 300 foto's uitgebreid dankzij Gerlinda Swillen. Zij doet onderzoek naar dat thema en ontmoet regelmatig getuigen. Tot slot krijgt het CEGESOMA nog altijd spontaan schenkingen van foto's m.b.t. de Tweede Wereldoorlog in het algemeen, zoals de collectie Goethals-Gremers, de foto's van Marius Cornez over het Onafhankelijkheidsfront en het Geheim Leger te Quaregnon, de fotoverzameling van Jean Boogaerts over de herdenkingen van het Geheim Leger tussen 1945 en 1990 en de foto's van oorlogsvrijwilliger Pierre Spadin.

Dit jaar werkten we ook voort aan een betere toegankelijkheid van onze collectie. Wat ontsluiting betreft kon onze vrijwilliger **Gilbert Waeyenbergh** de ordening afronden van het laatste deel uit de collectie van het **Pers-agentschap Siphos: de foto's i.v.m. Groot-Brittannië**. Tegelijk werden alle foto's over het Oostfront gedigitaliseerd. De invoer van de legendes gaat verder.

Een van de belangrijkste veranderingen waaraan we dit jaar begonnen, was de aanpassing van de **website** om de raadpleging van de collecties van de sector Beeld en geluid te verbeteren. Zo kunnen een aantal **inventarissen** die tot op heden slechts op verzoek raadpleegbaar waren, nu rechtstreeks geconsulteerd worden via de pagina "Catalogi". Ook de toegang tot de gedigitaliseerde documenten werd vereenvoudigd.

Bezoek van koning Albert I aan het Autosalon op 12 december 1932. (CEGESOMA, nr. 37016)

Naoorlogse herdenkingsdag
van het Geheim Leger.
(CEGESOMA, fonds Jean
Boogaerts, nr. 564683)

De betere toegankelijkheid van onze collecties kwam nogmaals tot uiting door een toenemend aantal fotobestellingen vanuit het buitenland, onder meer aangedreven door de herdenkingen rond de Eerste Wereldoorlog.

De subsector Beeld en geluid, ervaren op het vlak van iconografisch onderzoek, werkte ook mee aan de verwezenlijking van de begeleidende catalogus bij de tentoonstelling "Albert en Elisabeth. Een film van een koninklijk leven", die van 22 juli tot 7 september 2014 liep in het Koninklijk Paleis. Een beperkt aantal foto's komt uit de collecties van het CEGESOMA, het gros werd geselecteerd uit de archieven van het Koninklijk Paleis, het Koninklijk Instituut voor

het Kunstpatrimonium en het Africamuseum.

Terwijl de voorbije twee jaar gewijd waren aan een optimalisering van de werkmethodes en toegangen van de subsector, startten we in 2014, i.s.m. andere leden van de sector Documentatie van het CEGESOMA, een reflectie op over de noodzaak om onderzoeksprojecten rond archiefbeheer op te starten.

De bedoeling is niet enkel onze methodes en werkinstrumenten, maar ook de dienstverlening aan ons uiteenlopende publiek te optimaliseren, met name dankzij de ontwikkeling van nieuwe technologieën. Zo werkt **Mathieu Roeges** momenteel aan het project "**Naar een technologische vernieuwing in de humane wetenschappen: onderzoek naar automatische indexering. De beeldbank van het CEGESOMA als test-case**".

Tot slot heeft onze vrijwilliger **Gilbert Waeyenbergh** besloten om onze instelling begin dit jaar te verlaten om zich te wijden aan andere zaken. In de 20 jaar die hij voor het CEGESOMA werkte, ontsloot hij bijna 80.000 foto's uit de Siphon-collectie. We danken hem van harte.

FG

DE VRIJWILLIGERS EN STAGIAIRES

Sterkhouders van de sector Documentatie

Een twintigtal stagiaires en vrijwilligers zetten zich dit jaar in voor de instelling. De grote meerderheid van hen worden ingezet bij het klasseren van archieven, foto's, persknipsels of audiobronnen. Op die manier zijn ze een kostbare hulp voor onze sector documentatie.

Onder de twaalf **vrijwilligers** die

tussen de herfst van 2013 en de zomer van 2014 in het CEGESOMA actief waren, verdient **Gilbert Waeyenbergh** ongetwijfeld een bijzondere vermelding. Van alle vrijwilligers is hij de langste tijd in dienst geweest. In december 2013 nam hij afscheid, na zijn opdracht van bijna twintig jaar te hebben beëindigd. Jarenlang heeft hij tienduizenden foto's

van het Duitse persagentschap Sipho per land gerepertorieerd. Met 80.000 foto's illustreren de series "Duitsland", "Frankrijk", "Oostfront" en "Groot-Brittannië" de Europese geschiedenis van de jaren 1930 tot 1945. Daarmee ligt Gilbert Waeyenbergh aan de basis van het geleidelijk openstellen van de belangrijkste fotoverzameling van de instelling. We danken deze bescheiden, discrete en zorgzame medewerker dan ook voor zijn reusachtige archiefwerk.

Het grote archieffonds afkomstig van Georges Van Merode (ongeveer 50 dozen !) bevat documentatie over geallieerde en Duitse vluchten boven Europa van 1939-1945 en wordt geclasserd door **Pierre Brolet**. Anderzijds werkt **Mania Kozyreff** vlijtig verder aan de persknipselcollectie en nauwkeurige identificatie van personen wiens naam wordt toegevoegd aan de sleutelwoorden. **Paul Bertiau** doet verder met de opmaak van de lijst met dossiers van het archief

Vijf vrijwilligers van het CEGESOMA (v.l.n.r.: Christian Vanneste, Mania Kozyreff, Pierre Brolet, Bruno Picard en Guy Bud), tijdens een bezoek aan de tentoonstelling 'Albert & Elisabeth. De film van een koninklijk Paleis georganiseerd voor de personeelsleden van het CEGESOMA op 5 september 2014.

van het Onafhankelijkheidsfront, terwijl **Bruno Picard** zich onverstoord wijdt aan de gedetailleerde beschrijving van de inhoud van de radio-uitzendingen *Jours de Guerre*.

Daarnaast heeft **Christian Vanneste** de beschrijving voltooid van vele mappen met documentatie over de secretaris-generaal van Landbouw Emiel De Winter, in het archiefbestand afkomstig van het Auditoraat generaal. Vanaf juni

2014 doet hij hetzelfde voor de vele mappen met documentatie over Victor Leemans, de secretaris-generaal van het ministerie van Economische Zaken uit hetzelfde archiefbestand. In dit klasement wordt hij sinds februari 2014 bijgestaan door **Gilbert Pandelaers**, hoge ambtenaar van de NMBS op rust, die zich wijdt aan de massa subbestanden met betrekking tot het Nationale Bureau voor Werkgelegenheid.

Onder de jongste vrijwilligers heeft **Nico Theunissen** intussen heel wat ervaring opgedaan in het classeren van kleine archiefbestanden die we onlangs hebben ontvangen. In de loop van het voorbije jaar heeft hij heel wat archieven geïnventariseerd: archief Jean-Marc Vanderlinden met betrekking tot de sociale reïntegratie van voormalige leden van de *Brigade Wallonie*, archief Vuylsteke met betrekking tot de Ierse brigade, archief Marcel De Waele, districtscommissaris in Belgisch Congo, archief Misguich-Ricci in verband met de spoliatie van de *Agence belge des Grandes Éditions*, archief Romain Hans over de koningskwestie in Leuven, archief inlichtingencel Jean in Diest-Leuven, archief Robert De Smet in verband met de politieke gevangenen uit de Eerste Wereldoorlog, archief Achille Jaupart over de weerstand in de regio Bergen en archief Alphonse Prumont over krijgsgevangenen uit 1940-1945.

De Britse geschiedenisstudent **Guy Bud** heeft onze ploeg in september 2013 en in de zomer van 2014 versterkt. In die periode heeft hij een inventaris opgemaakt van de subbestanden Léon Jublou en Maurice Pirard uit het archieffonds met overtuigingstukken van

het Auditoraat Generaal. Sinds januari 2014 kan de sector Documentatie ook rekenen op de hulp van de jonge Spaanse historicus **Rafael Nacher**. Hij classeert foto's van de naoorlogse activiteiten van het Onafhankelijkheidsfront uit het archieffonds Michel Vanderborght. De jonge Franse historicus **Antoine Burgard** heeft de instelling verlaten. Zijn classement van het bestand Orfinger over Joden in de weerstand is intussen met de hulp van Fabrice Maerten afgewerkt.

Voorts willen we nog wijzen op het waardevolle werk geleverd door **Caroline Huppert**, Duitse vrijwilligster van de *l'Aktion Sühnezeichen Friedensdienste*, die van september 2013 tot augustus 2014 bij ons werkzaam was. Behalve het bijstaan van de leeszaaldienst, heeft ze heel wat taken op zich genomen. Ze heeft Duitse vertalingen gemaakt, de fotoverzameling Pierre Daye (katholiek politicus en ex-lid van Rex) en André Baugnet (Waals Legioen) geclasseerd, en het fonds Algemene instructies van het Auditoraat Generaal op orde gebracht. Samen met Kristof-Angelo Cunningham, vrijwilliger van de Oostenrijkse dienst die van januari tot september 2014 in de instelling actief is, heeft ze een deel van de dossiers van inlichtingenagenten in Belgische dienst tijdens de Tweede Wereldoorlog, geordend. Onze Oostenrijkse vrijwilliger heeft ook geholpen met Duitse vertalingen en ordening van archieffondsen.

De meerderheid van de zeven stagiaires die tijdens het academiejaar 2013-2014 in het CEGESOMA tewerkgesteld zijn, hadden eveneens taken in de sector documentatie. De vier toekomstige historici **Alain De Neef**, **Ziad El Baroudi** en **Didier Putman** van de ULB en **Mathieu**

Vandevondel van de Ucl hebben elk een stage van enkele weken doorlopen in het kader van hun opleiding Archief en Documentatie. De Neef heeft een enquête opgestart om de verwachtingen van de bezoekers van de website wat betreft documentatie te meten, de andere drie hadden archieftaken. Ziad El Baoudi heeft een classement gemaakt van het subbestand Antoine Dupont van de overtuigingsstukken van het Auditoraat generaal terwijl Mathieu Vandevondel uit hetzelfde fonds het subbestand Norbert Wallez heeft geclasseerd en Didier Putman het fonds André Baugnet. Daarnaast was

Julien Vanvarenberg, tweedejaarsstudent van de Brusselse Hogeschool Paul-Henri Spaak, belast met verschillende taken met betrekking tot de bibliotheek.

Twee geschiedenisstudenten, **Leen Baetens** van de U Gent (Instituut voor Publieksgeschiedenis) en **Judith Fransen** van de Uib, stonden ten dienst van de sector publieksgeschiedenis. De eerste in de periode november-december 2013, de tweede in maart-april 2014. Ze hebben vooral meegeholpen bij de productie van *De Oorlogskranten* (Leen Baetens) en *Journaux de guerre* (Judith Fransen).

FM

Overlijden van voormalig CEGESOMA-vrijwilliger Michel Mombeek

Tot onze grote spijt namen we onlangs kennis van het heengaan van **Michel Mombeek**. Deze zoon van een verzetsman werd geboren op 30 september 1937. Hij klom in zijn carrière omhoog in hiërarchie van het socialistische vakbondsleven in Brusselse. Hij eindigde zijn loopbaan als federaal secretaris van de CGSP (de Franstalige tegenhanger van het ACOB) en secretaris voor internationale relaties van de FGTB-CGSP (Ndl: ABVV). In 1997 ging hij met pensioen. In februari 2004 begon hij als vrijwilliger in het CEGESOMA.

Foto van Michel Mombeek

Hij klasseerde voor ons een tiental archieffondsen. In 2010 verliet hij onze instelling om gezondheidsredenen. We zijn dankbaar voor zijn inzet en betuigen ons medeleven aan zijn familie en vrienden.

FM

De **Vrienden v h CEGESOMA** vzw
Les **Amis du CEGESOMA** asbl

Een jaar in het teken van de herinnering

In 2013-2014 werden drie activiteiten georganiseerd.

*Op **12 december 2013** hebben de leden van de Vzw het Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten bezocht. Deze herinneringsplaats, waarvan de geschiedenis vervlochten is met de Shoah in België, fungeerde tussen 1942-1944 als transitgevangenis voor meer dan 25000 Joden en zigeuners. Zij werden door de Nazi's naar Auschwitz-Birkenau gedeporteerd. Heel weinig van hen keerden terug.*

***Herman Van Goethem**, professor aan de Universiteit van Antwerpen en conservator van het museum, leidde het bezoek in met een uiteenzetting over de fundamentele vragen die aan de basis liggen van het museum. Gedurende de rondleiding met Herman Van Goethem, vormde dit de aanzet om na te denken over het gedrag van de massa bij collectieve ontsporingen van de maatschappij en reacties en handelingen van individuen hiertegen. Dit maakte het ook mogelijk om er zich opnieuw van bewust van de fundamentele van onze democratische samenleving en van de individuele verantwoordelijkheid in het verlengde ervan. Tot slot leidde de reflectie tot het beter benaderen van fenomenen zoals discriminatie, intolerantie, antisemitisme en uitsluiting, zowel gisteren als vandaag...*

Bij het einde van het museumbezoek was er de mogelijkheid om het vroegere gebouw van het Joods Museum van Deportatie en Verzet te bezoeken. Dit werd tot een herdenkingsruimte omgevormd voor de slachtoffers en hun nabestaanden.

*Op **21 februari 2014** heeft **André Darteville**, historicus, documentairemaker en reporter bij de RTBF, de vertoning van zijn laatste film ingeleid. Deze werd van augustus 2012 tot augustus 2013 in verschillende dorpen in de Gaumestreek (provincie Luxemburg) gefilmd. Onder de titel *Trois journées d'août 1914: les villages contre l'oubli*, verzamelt hij getuigenissen van kleinkinderen, soms dochters of zonen of achterkleinkinderen van de 'gefusilleerden' van augustus 1914.*

Honderd jaar na de feiten gaat de regisseur samen met zijn ploeg op een ingetogen manier op zoek naar de onuitwisbare sporen van de Duitse bloedbaden en de herinnering aan de moordpartijen, plunderingen en brandstichtingen die de bevolking van beide dorpen – Ethe en Latour – nog steeds achtervolgen.

Deze film toont de geestesgesteldheid en de betrokkenheid van de inwoners die de plechtigheden bijwonen waar honderd jaar later in de preken van de priester de

straffeloosheid van de moordenaars en de weerwil om de feiten te erkennen publiek geheeld worden... Na verloop van de vertoning hadden de aanwezigen de gelegenheid om op bepaalde thema's te reageren, zoals herinnering of verzoening...

Een ander initiatief van de Vzw in het kader van de herinnering van de honderd jaar Eerste Wereldoorlog, was de uitnodiging voor een bezoek aan de tentoonstelling **'Albert & Elisabeth. De film van een koninklijk leven'** in het Koninklijk Paleis op 3 september 2014. Deze tentoonstelling is een realisatie van het CEGESOMA, in samenwerking met het Koninklijk Belgisch Filmarchief (Cinematek) en de Koninklijke Vereniging Dynastie en Cultureel Erfgoed.

Aan de hand van nooit of nauwelijks getoonde filmfragmenten, konden de leden van de Vzw een kwarteeuw van het leven van de vorsten aanschouwen. Commentaar kregen ze hierbij van historica's **Chantal Kesteloot** en **Petra Gunst**. De filmfragmenten tonen een modern en glamoureuus koppel dat er van hield om dicht bij de bevolking te staan. Men kon ook zien hoe de technische vooruitgang de koning en zijn functie op een vernieuwende wijze in het voetlicht plaatste. Deze tentoonstelling gaat niet alleen over de Eerste Wereldoorlog, maar belicht eveneens

reizen van Koning Albert en Koningin Elisabeth, bezoeken van buitenlandse staatshoofden en momenten uit het privéleven.

Voor meer inlichtingen over de Vzw kunt u contact opnemen met haar secretaresse, **Isabelle Ponteville** (02/556.92.09), of door de rubriek 'de Vrienden van het CEGESOMA' te raadplegen op de website www.cegesoma.be.

Foto van Leonie uit 1918, weduwe van een gefusilleerde, met haar zes kinderen. Deze foto werd gebruikt door de vzw Dérives op de affiche van de film *Trois journées d'août 1914. Les villages contre l'oubli* van André Darteville.

IP

Activiteiten van het CEGESOMA voor 2015

Tot 28 februari 2015

Tentoonstelling "Shock ! 1914... Wat als er morgen oorlog uitbreekt ?", georganiseerd door de Koninklijke Bibliotheek van België, het Rijksarchief en het CEGESOMA – Koninklijke Bibliotheek van België, Kunstberg, Keizerslaan 2, 1000 Brussel, 9-17u, zondag gesloten.

22 januari 2015

Historikerdialog "Are there shared European Memories about WWI ?", met Aline Sierp (Universiteit Maastricht) en Philippe Perchoc (UCL) – *College of Europe Bruges*, 17u.

11 februari 2015

Conferentie met Bénédicte Rochet (U Namur), "État, cinéma et propagande durant la Seconde Guerre mondiale" – CEGESOMA, 14u30.

26 februari 2015

Historikerdialog "Flamenpolitik, activisme, frontbeweging. De Vlaamse beweging en het Duitse rijk, 1914-1918", met Lode Wils (KU Leuven) en Gerhard Hirschfeld (*Universität Stuttgart*) – U Gent, Auditorium Thomas, 19u.

3 maart 2015

Colloquium georganiseerd door de verantwoordelijken van het project *BRAIN "The Great War from Below"* gecoördineerd door het CEGESOMA over de toegang, voor wat betreft de sociale geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog, tot moeilijk toegankelijke bronnen – Algemeen Rijksarchief.

11 maart 2015

Conferentie met Mark Schaevers, "Orgelman. Felix Nussbaum. Een schildersleven" – CEGESOMA, 14u30.

12 maart 2015

Historikerdialog "The Leipzig Trial, Failed Precedent for a Century of International Justice", met Gerd Hankel (*Hamburger Institut für Sozialforschung*) en Pieter Lagrou (ULB) – ULB.

19 maart 2015

Workshop georganiseerd door het IAP *Justice and Populations, "Forced and coerced labour: comparing colonial spaces and global conflicts"* – CEGESOMA.

23 maart 2015

Studiedag met doctoraatsstudenten over de Eerste Wereldoorlog.

26 maart 2015

Voorstelling van het nieuwe digitale onderzoeksplatform van het *European Holocaust Research Infrastructure* (EHRI) in de Academie voor Wetenschappen van Berlijn-Brandenburg, Jägerstraße 22/23, 10117 Berlin.

31 maart 2015

Studiedag over radio in oorlogstijd, georganiseerd door het CEGESOMA – Flagey, Flageyplein 18, Brussel.

26 maart, 2 april, 23 april en 30 april 2015

Interactieve cursus "Schrijf uw eigen familiegeschiedenis", georganiseerd door het CEGESOMA en Davidsfonds Academie – CEGESOMA.

Van 2 april tot 9 september 2015

Dubbeltentoonstelling "Bevrijding ! Belgen in Duitse kampen" in museum Kazerne Dossin, Mechelen ("Buchenwald en de missie Van Zeeland") en in het Nationale Memoriaal van het fort van Breendonk, Willebroek ("Het parcours van een oorlogscorrespondent"), georganiseerd door Kazerne Dossin, het fort van Breendonk en het CEGESOMA.

22 april 2015

Studiedag voor Jonge Historici – CEGESOMA.

30 april 2015

Colloquium georganiseerd door het IAP *Justice and Populations* over het belang van archieven met betrekking tot de militaire rechtspraak – Koninklijke Militaire School, Brussel.

Tweede helft van april 2015

Colloquium georganiseerd door het NIOD en het CEGESOMA over de historiografie van de Tweede Wereldoorlog (*“War Histories in the Low Countries – Writing the History of the Second World War in the 21st Century”*) – Koninklijke Bibliotheek van Nederland, Prins Willem-Alexanderhof 5, Den Haag.

6 mei 2015

Conferentie met Emmanuel Gerard, Widukind De Ridder en Françoise Muller, “Wie heeft Lahaut vermoord? De geheime Koude oorlog in België” – CEGESOMA, 14u30.

20 mei 2015

Conferentie met Marie-Anne Weisers (ULB), “*La justice belge, l’occupant allemand et les crimes contre les Juifs: entre volonté, innovation et frustration, 1941-1951*” – CEGESOMA, 14u30.

1 juni 2015

Historikerdialog “*Facing War: Internationalism, Peace Movements and Freemasonry*”, met Joachim Berger (*Leibniz-Institut für Europäische Geschichte, Mainz*) en Jeffrey Tyssens (VUB) – VUB, loc. E0.06, 17u.

17 juni 2015

Conferentie met Karel Strobbe, Hans Boers en Pieter Serrien, “Van onze jongens geen nieuws. De dwaaltocht van 300.000 Belgische rekruten aan het begin van de Tweede Wereldoorlog” – CEGESOMA, 14u30.

5 oktober 2015

Historikerdialog “*The Final Disillusion: The Unmaking of Kaiser Wilhelm II in World War I*”, met Martin Kohltrausch (KU Leuven) en Laurence van Ypersele (UCL) – UCL, Agora 12, Louvain-la-Neuve, 18u30.

14 en 15 oktober 2015

Internationaal Colloquium “*War & Fatherland. Nations, Identities and the First World War*” georganiseerd door het CEGESOMA – Egmontpaleis, Brussel.

28 oktober 2015

Historikerdialog “*Deconstructing the Myth of War Enthusiasm in the Summer of 1914 from a Gender Perspective*”, met Christa Hämmerle (*Universität Wien*) & Henk De Smaele (U Antwerpen) – U Antwerpen.

5 november 2015

Historikerdialog “*World War I and Religion*”, met L. Hölscher (*Ruhr-Universität Bochum*) en P. Pasture (*KU Leuven*) – KU Leuven, zaal Justus Lipsius.

November 2015

Internationale conferentie georganiseerd door de werkgroep 3 [“*Justice, crisis and (at-)risks populations*”] van IAP *Justice and Populations* over de relatie juridische systemen – bevolkingen in crisis- en oorlogstijden – Brussel.

België - Belgique
P.B. - P.P.
1070 Brussel 7
BC 11568

BEZOEKT BELGISCH CONGO

ISSN 0772 - 1196

Afz. CEGESOMA - Luchtvaartsquare 29 - 1070 Brussel

